

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 35 7. septembra 1978 Leto XVI

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

Glavni in odgovorni urednik:
SILVO TERŠEK

Novinarji:
Milena Štrajnar, Tone Urbas, Milan Vogel, Bojana Žokelj Jesih

Tehnični urednik:
Sine Kovič ml.

Tajnica uredništva:
Mara Okorn

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din; posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročniški oddelk "TV-15":
Miklošičeva 28, pp 598 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
501000-833-30005 pri SDK Ljubljana

"TV-15" izhaja vsak teden izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28, pp 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo
Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72 od 12. 4. 1974 se za "TV-15" ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk:
ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35



Ob rojstnem dnevu naše mornarice in pomorstva, bodo vzdolž vse jadranske obale številne prireditve. Osrednja slovesnost bo 9. in 10. septembra na Lošinju. Čestitkam ob slovesni obletnici se pridružujemo tudi mi.



V nedeljo 3. septembra so pri spomeniku na Poreznu obudili spomin na eno najbolj krvavih sovražnih ofenziv na Primorskem in Gorenjskem, ko je sovražnik skušal uničiti enote 9. korpusa in NOV na Gorenjskem in Primorskem. To obdobje in še predvsem dogodke, ki so vezani na 23. in 24. marec, ko se je 1500 mož in žena odločilo za pohod preko Porezna in Soriške planine v Bohinjsko dolino, je opisal nekdanji politični komisar gorenjskega vojnega področja Janko Urbanc-Olga.

Foto: S. T.



Janez Vipotnik predsednik ZZB NOV Slovenije poudaril je:

»Ob vsestranski politični dejavnosti, ob urejenih upravičenih borcevskih pravicah ne bo razlogov, da bi se kdorkoli od nekdanjih borcev potegnil med zapečkarje in užaljeno opazoval razvoj okrog sebe. Končno gre pri splošnih političnih nalogah opozoriti še na nekaj; da se lahko zveza borcev v razčiščevanju nekaterih zadev, ki spremljajo naš razvoj, ostreje spopade s pojavi, ki ne sodijo v socialistični samoupravni okvir, kot pa druge družbene sile...«

stran 3



V soboto 2. septembra je bila v Sv. Martinu pri Buzetu z velikim ljudskim zborovanjem sklenjena vrsta prireditev ob 35-letnici priključitve Istre ter Slovenskega in hrvaškega primorja matični Jugoslaviji, 35-letnici slavne 2. istrske brigade in občinskem prazniku Buzeta. Na slovesnosti, ki sta se je med številnimi uglednimi družbenopolitičnimi delavci udeležila tudi Marijan Breclj in Janez Vipotnik, je bil slavnostni govornik predsednik Hrvaške Jakov Blažević.

S tega velikega ljudskega zborovanja preživelih borcev slavne 2. istrske brigade, domačinov, teritorialcev, delegacij številnih hrvaških in slovenskih občin ter pobratene italijanske občine Quatro Castella, predstavnikov JLA, delovnih organizacij in drugih, so poslali pozdravno pismo predsedniku Titu.

Pokrovitelj proslave Jakov Blažević je v svojem govoru med drugim poudaril, da so Istrani že pred vojno in med NOB dali več kot so bili sploh sposobni prispevati k boju proti tujim zavojalcem.

Jakov Blažević, odposlanec predsednika Tita, je 2. istrski brigadi – nekdanjim borcem ter teritorialcem, ki nadaljujejo tradicije te enote – izročil red narodne osvoboditve, s katerim jo je ob njeni 35-letnici odlikoval predsednik Tito.

Foto: S. T.

Kot intendant pri sanitetnem ekonomatu partizanske bolnišnice »Pavla« sem se večkrat srečal z zdravnikom dr. Aleksandrom Galo-Petrom. Postala sva si iskrena tovariša in se po vojni tudi večkrat srečavala. Spoštoval sem ga ne samo kot zdravnika, ampak tudi kot starega borca, ki je že pred razpadom Italije organiziral širom po Primorski sanitetno službo.

Po 8. septembru 1943, ko so pobesneli Nemci sprožili močan napad na partizanske enote na Goriškem in je nastala na tem območju tako imenovana »goriška fronta«, je organiziral na Vogrskem improvizirano bolnišnico. Tu se mu je prostovoljno pridružil z nekaj bolničarji italijanski vojaški zdravnik, poročnik dr. Antonio Ciccarelli, ki so ga pozneje partizani klicali dr. Anton in ki je ostal v partizanskih vrstah do konca narodnoosvobodilne borbe. S pomočjo dr. Antona je dr. Peter zaradi sovražnikove premoči evakuiral ranjence iz Vogrskega – najprej v Črniče in nato v Vrtovin, kjer je oddvojil lahke ranjence in ustanovil bolnišnico v Skriljah. Zaradi vedno večjega pritiska nemških enot čez Črni vrh in hudih spopadov v tem okolišu, so organizirali bolnišnico tudi v Zadlogu. V tej bolnišnici je nekaj časa delal tudi dr. Jože Vrtovec. Zaradi vse večjega sovražnikovega prodiranja so iz varnostnih razlogov premestili ranjence iz Vrtovina v Lokavec blizu Ajdovščine. Dne 24. septembra je sovražnik ta kraj napadel iz zraka in nato začel prodirati tudi v to smer. Ogrožene ranjence so takoj evakuirali in jih odpeljali na Predmejo. Med njimi je bilo mnogo takih, ki jim je bilo potrebno že v Lokavcu amputirati ude ali opraviti druge kirurške posege. To delo sta poleg drugih skrbi v zvezi z evakuacijo opravljala oba zdravnika, dr. Peter in dr. Anton.

Iz Predmeje, kjer so prevzeli še ranjence iz borbe pri Črnem vrhu, so krenili s kakimi sto ranjenci in nekaj borci osebja v gozdno pobočje nad Golake. Vreme ni bilo ugodno in pričel je padati dež. Proti Predmeji in za Čavnom so že regljale strojnice in tudi mnogo pokov bomb je bilo slišati. Laže ranjenim borcem so dovolili, da se sami lahko prebijajo na varno in jim svetovali, naj se spustijo v Vipavsko dolino nekje nad Šempasom. Mnogi so to prepustitev izkoristili in se srečno razkropili na svoje domove ter se po končani ofenzivi vrnili v operativne enote. Težke ranjence so s pomočjo nekaterih borcev drugih enot v velikem dežju odnesli naprej v bolj varen skrit kraj – v Kozje stene, prav pod vrhom Golakov. Dež ni prenehal, temveč je padal še dalje neprenehoma tako, da so bili vsi do kože premočeni in premrzni, kuriti niso smeli, ker bi s tem izdali svoj položaj. Po streljanju, ki ga je bilo vedno več slišati, so sklepali, da je sovražnik napadal z velikimi silami in hotel partizanske enote popolnoma uničiti. Posamezne bolj drzne skupine so vršile napade celo globoko v gozdove in napadale posamezne partizane ali skupine, ki so razbite tavale in iskale svoje enote. Ranjenci so se tudi v Kozjih stenah skrivali pred očmi sovražnika, ki je že prodrl vse naokrog. Ko sta se borca Žagar in Tarzan odpravila v meglo in dež, da poiščeta zvezo s partizani, da bi pomagali spraviti ranjence iz Kozjih sten v drug bolj varen kraj, sta bila ujeta in samo sreči sta se lahko zahvalila, da sta Nemcem ušla in se pozneje spet vrnila k svojim soborcem. Deževalo je že kakih 3 ali 4 dni, umikajoči ranjenci so ležali vsi premrzli v mokrih odevih. Nihče se ni pritoževal ali sitniral zaradi strahu, mraza ali hude lakote. Tu jih je dr. Peter občudoval, kako vztrajno so prenašali to žalostno stanje. Še posebno je občudoval dr. Antona, ki je verjetno še vse do večerj drugače mislil o partizanskem boju. Bil je zaraščen v črno brado, sključen in upognjen od naporov in mraza ter do kože moker, bil je le še malo podoben prejšnjemu zlikanemu letalskemu poročniku. Vstrajno je kljuboval vsem naporom, čeprav bi lahko že na Vogrskem odšel domov, saj je teklo zanj že peto leto vojne. Tudi ostali so ga občudovali, ker se je trdno odločil, da bo delil usodo s slovenskimi partizani.

Ko so se sovražnikovi izpadi malo polegli tako, da Nemci niso več toliko česali ta sektor, so borci prijeli za nosila in odnesli ranjence naprej. V koloni so se previdno spuščali od Golakov proti Mali gori. Povsod je bilo videti sledove sovražnikove ofenzive. Ob cestah v jarkih ali preko skal so ležala trupla ubitih partizanov. Kolona se je ustavila na Mali gori.

Nepozabno je tovarištvo skovano v NOB

Ob boleči izgubi preminulega dr. Aleksandra Gala-Petra, prvega zdravnika in organizatorja partizanske sanitetne službe na Primorskem



Zadnja zgrajena postojanka bloka SUPB »Pavla«, ki so jo imenovali postojanka »A« nad Krekovšem

Tu so jim priključili še nekaj ranjencev, nato so po krajšem počitku krenili v Tršanovše. Ranjenec Danilo Danev, ki je bil hudo ranjen v nogo, je od velikih naporov oslabil tako, da sta mu morala dr. Peter in dr. Anton amputirati nogo kar na nosilih v gozdu.



Iz leve proti desni: dr. Aleksander Gala-Peter, Ivo Gabrijelečič, nekdanji intendant na sanitetnem ekonomatu SUPB »Pavla«, in Franc Leban, nekdanji ekonom postojanke »B« SUPB »Pavla«; posneto maja 1977 na pobočju pod vasjo Krn, kjer smo si ogledali mesto za postavitev spominskega obeležja sanitetni postaji št. 7, ki jo je dr. Peter organiziral že pred razpadom Italije

Oktobra 1943 je ta zasilna bolnišnica bila imenovana Centralna bolnica 3. operativne cone »Alpske«, zatem pa »Bolnica 32. divizije«.

Novembra se je iz Tršanovša preselila na Tratnikovo domačijo v Čekovnik. Štab cone in štab 9. korpusa, ki je bil takoj zatem ustanovljen (22. decembra v Gorenji Tribuši) je dr. Petra zadolžil za izgradnjo večje tajne bolnišnice v Trnovskem gozdu. Dr. Peter je izbral primeren kraj za Klavžami nad Belo in tam je osebje bolnišnice zgradilo nekaj skritih barak ter jih nato imenovalo »Centrala« ali postojanka »A«. Vanjo so preselili ranjence iz Tratnikove domačije 31. 12. 1943. Bolnišnico je upravljal dr. Peter, kirurška dela pa dr. Anton. Nekaj dni pred preselitvijo v to postojanko je po nalogu štaba 9. korpusa prispela na Tratnikovo domačijo dr. Pavla Jerina in čez nekaj časa prevzela od dr. Petra novoustanovljeno bolnišnico, ki se je nato tudi po njej preimenovala v SVPB »Pavla«. Dr. Peter, kakor tudi dr. Anton, sta bila nato premeščena na druge odgovorne položaje. Bolnišnica pod vodstvom dr. Pavle se je dalje razvijala in postala največja od sanitetnih ustanov 9. korpusa. V njenem bloku je delovalo 5 postojank, dobro skritih v Trnovskem gozdu nad Idrijo in dve okrevališči, ki so bile razmeščene, ena na Krnicah nad Idrijo in v kraju imenovanem v Peklu, ki se je potem zaradi sovražnikovega napada premestilo na Jagrašce nad Želinom in drugo na Malih Vršah nad Čepovanom. V bloku SVPB »Pavla« se je od začetka pa do konca vojne zdravilo 1690 ranjenih in obolelih partizanov.

Zaradi pomanjkanja sanitetnega kadra po operativnih enotah 9. korpusa je bil dr. Peter premeščen iz bolnišnice, da je organiziral bolničarske šole in jih nato vodil. Pri tem je vzgojil mnogo partizanskih bolničarjev. Dr. Anton, ki je poleg svojega kirurškega dela zdravil v bolnišnici tudi druge obolele borce, je obiskoval tudi okrevališče na Krnicah nad Idrijo in nudil tamkajšnjim lažje ranjenim in obolelim tovarišem svojo pomoč. Nato je bil premeščen na Gorenjsko in upravljal bolnišnico imenovano »STOL«, ki je delovala v sklopu bloka SVPB »Franja«. Malo pred koncem vojne je bil imenovan za sanitetnega referenta italijanske divizije »Gariibaldi Natisone«, ki je operirala v sestavi slovenskega 9. korpusa. Tako dr. Peter kot dr. Anton sta med vojno rešila mnogo življenj naših partizanskih ranjencev, za kar jim gre naša trajna hvaležnost.

Medtem ko je dr. Peter po vojni ostal dalje v naši ljudski armadi in napredoval v sanitetnega polkovnika JA, se je dr. Anton vrnil v Neapelj odnosno v svojo domovino Italijo in se vključil v prenovljeno italijansko vojsko, kjer se je povzpel do čina sanitetnega generalporočnika, načelnika sanitete italijanskega vojnega letalstva. Nikoli pa ni pozabil na slovenske soborce iz narodnoosvobodilne borbe. Nanje ga je vedno in ga še veže iskreno prijateljstvo. Tovarištvo, ki je bilo skovano med narodnoosvobodilno borbo, naj ilustrira izveček iz njegovega pisma, ki mi ga je poslal ob boleči izgubi dr. Aleksandra Gala-Petra.

»Boleča izguba dr. Petra me je močno prizadela. Te dni, ko mi solze močijo lica, se moj spomin nenehno vrača v tiste težke dni borbe. S Petrom sem izgubil ljubega prijatelja in zvestega tovariša, Slovenija in Jugoslavija pa neustrašnega borca za svobodo. Tisočeri ranjeni partizani mu dolgujejo življenje: skrbel je zanje z vso ljubeznijo in jih s pravočasnimi previdnostnimi ukrepi reševal in rešil pred krutim sovražnikom, ki je stikal za njimi po vaših gorah, hoteč jih uničiti. Mislim, da takega srčno dobrega in požrtvovalnega sanitetnega referenta zlepa ni bilo. Pokazal se je neustrašnega in vedrega tudi takrat, ko je naše življenje viselo na nitki. S svojim prizadevnim delom si je zaslužil spomenik, ki naj vzpodbuja in vzgaja mladi rod v duhu težko priborjene svobode, ki jo je treba zvesto čuvati. Mislim, da je prav in pravično, da bi se za to zavzel tisti tisk, ki mu je glavna naloga ohranjati tradicije narodnoosvobodilne borbe.«

Ivo Gabrijelečič, Maksa Valentinčiča 11,
p. Nova Gorica

P. S.: Morebitni honorar odstopam v tiskovni sklad

Stope so v enakomernem ritmu udarjale in spreminjale ječmenova zrnja v ješprenj, ko sem se približala staremu Veselovemu mlinu. Večerno sonce se je s svojimi žarki poslavljalo. Mlinsko kolo poraščeno z mahom je poganjala bistra, mrzla voda in njene kaplje so me škropile po roki, da me je v vročem poletnem večeru prijetno hladilo. Da, bil je poletni večer, čas, v katerem smo hodili v mlin. Vrata so bila na stečaj odprta, a v mlinu nikjer žive duše. Stopim na dvorišče, ob katerem se je vil potok in se širil proti gospodarskemu poslopju. Tu se je vsak dan napajala živina. Vrata so bila zaprta, oglašalo se je le mukanje krav. Takoj sem pomislila, da ni nikogar doma, kajti prav ta čas se je gospodar vedno zadrževal v hlevu. Stekla sem po stezi do senika, da bi čim prej koga našla.

V seniku so bili vsi domači in pet partizanov. Bili so domačini iz Lipsenja, Žerovnice, Grahovega in Cerknice. Sedeli so na senu in me povabili, naj prisedem. Tovariš Ludvik Lovko s partizanskim imenom Bobnar iz Cerknice je vodil sestanek. Poslušala sem ga in njegove besede so se mi vtisnile globoko v srce. Govoril je o NOB, tovarišu Titu, komunistični partiji, sovražnikovih ofenzivah, o zmagi in svobodi. Povedal nam je na tem sestanku

Utrinek iz vojnih dni

Dobri stari Veselov mlin

toliko pomembnega in lepega, da sem bila od njegovih besed popolnoma prevzeta. Po končanem sestanku smo vsi skupaj zapeli več partizanskih pesmi. Razšli smo se polni idej, kako se boriti proti sovražnikom, ki jih prav v tem koncu naše domovine ni manjkalo, saj so imeli v Grahovem veliko postojanko.

Čeprav sem že pred tem sodelovala s partizani, mi je bilo srečanje s tovarišem Bobnarjem enkratno. To je bil človek, iz čigar oči je sijalo tovarištvo, iskrenost in toplina. Vračala sem se domov iz mlina po beli prašni cesti vsa obložena z letaki, mimo belogardistične straže. Postojanka je bila že vsa razsvetljena, svetloba je padala tudi na stražarnico, ki je stala ob cesti. Pospešila sem korak, kakor da se mi mudi domov, ker je bilo že pozno. Stražar ni pomislil kaj imam pri sebi, kajti peljala sem za seboj voziček, naložen z moko.

Letake sem še isti večer natrosila po vasi. Pozno zvečer sem legla k počitku. Skrivnosti tega dne sem zaklenila globoko v srce in srečna zaspala.

Naslednjega dne je bil po vasi pravi preplah. Sovražniki so si belili glave, kdo je trosil letake, a nikdar niso ugotovili... V Veselovem mlinu so še naprej stope udarjale svoj enakomeren ritem. Staro mlinsko kolo se je še vrtelo in mlelo moko za partizane. Le oči tovariša Bobnarja so v NOB ugasnile, oči, iz katerih je sijalo tovarištvo, iskrenost in toplina.

DANA PETRAČ

Borci sredi dogajanj v družbi

B. Ž. J.

FERDINAND PRAZNIK je bil svojevrsten človek. Srečal sem ga pred mnogimi leti na partijskem sestanku. V diskusiji je bil prvi. Govoril je počasi, pomagal si je z roko, brez treme je udaril po nepravilnostih, grajal nedelavne člane in nenehno poučeval.

– Fantje, mi smo vendar komunisti, mi smo avantgarda!

Ni skrenil s svoje začrtane poti. Bil je tako rekoč v vseh organizacijah in društvih, po vsakem sestanku je kdo pripomnil.

– Praznik je od vraga! Spet je kritiziral.

Nekateri mu niso verjeli. Celo najožji sorodniki. Potem je izšla knjiga dr. Aleša Beblerja ŠPANSKI BORCI in v njej sta kar dve strani o Ferdinandu Prazniku. Prebral sem Beblerjev zapis in Prazniku do kraja verjel.

– Stirinajest let mi je bilo, ko sem zavezal culo, jo dal čez ramo in šel po svetu za kruhom. Bil sem hlapec pri bogatih kmetih, šel sem v rudarske Trbovlje in tam ostal kot knap nekaj let. Prijatelji so me zvalili v Nemčijo, kjer nisem dolgo vzdržal. Vrnil sem se v domači kraj, v Prebold. Še malo, postal sem avstrijski vojak; takega me je našla prva svetovna vojna.

Kmalu sem se znašel na ruski fronti, kjer mi je drobec granate scefal nogo. Ujeli so me Rusi in odpeljali v prostrano Sibirijo.

Kot ujetnik sem spoznal ruskega kmeta in delavca, spoznal sem preprosti ruski narod, ki je preklinjal vojno in gospodo; potem je prišla oktobrska revolucija, krvavi boj za pravico malega, zatiranega človeka, in ta boj za obstoj je zgrabil tudi mene, me potegnil v krvavi vrtnice. Bil sem konjevodec, partizan, bolničar, borec z rdečo zvezdo na kapi – postal sem boljševik. V bojnih vrstah sem srečaval Hrvate in Srbe, Bolgare, Romune in Madžare, pa tudi Nemce in Avstrijce. Doumel sem, da boj za pravice zatiranih nima meja in bil sem ponosen, ker sem v tem bratstvu sodeloval za zmago socializma.

Vojna je bila končana. V Rusiji so zmagali boljševiki. Nekaj let sem preživel v Rusiji in ta nemirni čas mi je dal nov pogled na življenje; sklenil sem, da se vrnem v domovino.

Misleč, kako me bodo z odprtimi rokami sprejeli, sem se vrnil v svoj rodni kraj, ves vesel v prepričanju, kako si bom ustvaril novo življenje. Dela pa zame ni bilo nikjer. Delodajalci so mi pred nosom zapirali vrata in večkrat sem slišal besedo: boljševik!

Spet sem moral v svet: v Avstrijo, Nemčijo in še dlje.

Spomini španskega borca

Dežela sonca, sanj in teme

In Ferdinand se ironično nasmeje: »Pišem se Praznik, moje življenje pa je en sam delovni dan!«

Potem pripoveduje dalje: »Revolucija v Španiji me je zalotila v Belgiji. Beseda »revolucija« mi ni bila neznanica; njeno kal sem nosil iz Rusije. Zbrali smo se, pogovorili in rekli: Pojdemo!

Nekateri mislijo, da je bila ta naša odločitev zgolj avantura. Ne, to ni bila avantura. Vedeli smo, kdo so španski fašisti in zakaj hočejo uničiti ljudsko armado. Teptani so zahtevali pravico in njim je bilo treba pomagati. Zato smo pustili delo in šli.

Ko smo sredi poletja 1936. leta prvič brali o uporih generalov v Španiji, nas je vse prevzelo. Pazljivo smo sledili poteku bojev. Vznemirjali smo se, ko so javili časopisi izdatno pomoč, ki jo je nudila Italija.

Komunisti in socialni demokraci so v Belgiji nastopili precej odločno za pomoč španski vladi. Medtem pa smo tudi mi sami hoteli pomagati španskemu ljudstvu. Končno so se začele naše partijske organizacije zanimali za tiste, ki so bili pripravljeni iti v boj. Iz naše celice sva se prijavila dva: neki Ukrajinec in jaz. Sredi oktobra sem bil obveščen, da se moram pripraviti na odhod. Dvajsetega oktobra 1936 sem odpotoval do Aisena-Limbourga. Tam se nas je zbralo kar precejšnje število: 12 Slovencev, 3 Dalmatinci, 1 Bosanec, 4 Čehi, 6 Poljakov in 2 Nemca. Odpotovali smo najprej do Bruxellesa sami. Tam smo se javili komiteju, ki se je med tem organiziral. Drugega dne smo srečno zapustili belgijsko glavno mesto in že smo hiteli proti francoski meji. Spremljal nas je belgijski partijski funkcionar do Maubeugea v provinci Hainant. Nato nas je zapustil in nam voščil srečno pot. Povedal nam je še, da na meji že vedo za naš odhod v Španijo in da nam

bo šlo vse gladko. In res! Ne vem pa, če je belgijsko orožništvo kaj vedelo o naši poti; vsekakor smo srečno prebredli to prvo težavo.

Bili smo že kakih 70 kilometrov v notranjosti Francije, ko je vstopil v vagon neki francoski policijski komisar in nas spodil iz vlaka. Nič niso pomagali naši protesti. Odpravil nas je s prvim vlakom dobro zastražene nazaj proti belgijski meji. Le enemu Avstrijcu je uspelo, da se je skril in odpeljal dalje. Vrnili smo se v Maubeuge. Tu so nas že čakali belgijski orožniki, nas temeljito pregledali, pogledali so tudi v svoje »črne bukve«, če je slučajno kdo vanje vpisan, ter nam pobrali vse belgijske dokumente.

Nenadoma sta se pojavila neki Čeh in neki Valonec z ženo. Priporočili so nam, naj bomo mirni, češ da nič ne de, če so nas enkrat zasačili. Če hočemo, bomo šli vseeno v Španijo. Vozovnice naj kupimo le do naslednje postaje, ker dalje tako ne bomo šli. Kakor da bi slutili kaj bo, so nas orožniki prisilili, da smo kupili vozovnice za vlak. In ker je ta že čakal, smo vstopili in se odpeljali za eno postajo v notranjost. Pri tem Valonce in Čeha ni bilo več videti. Ko pa se je vlak ustavil na prvi belgijski postaji in smo izstopili, smo ju zagledali. Verjetno sta prišla s takšijem za nami. Povedala sta nam, da imata nalogo, spremiti nas čez mejo. Ni mi šlo v glavo, kako sta zvedela, da so nas Francozi ujeli in vrnili v Belgijo. Ko sem Čeha vprašal o tem, se mi je nasmejal in rekel, da jima je Partija naročila. Prav nič ne dvomim, da so ju francoski tovariši po telefonu obvestili, da smo ujeti in da nas je treba spraviti nazaj v Francijo.

Šli smo peš do majhne vasi. Bil je že skoraj mrak, prebivalci pa so nas sprejeli zelo gostoljubno. Preskrbeli so nam hrano in dobro pijačo. Čez nekaj ur smo bili zo-

pet na poti in kmalu že tudi drugič isti dan na francoski meji. Naš Valonec je bil alarimiral vse okoliške komuniste, ki so se ponudili, da nas prepeljejo čez mejo, in tako so nas po dva in dva pretihotapili. Spet smo se ustavili v majhni vasi in se okrepčali. Potem smo se naložili na kamion in zdrveli proti Parizu. Medtem se je bila naša skupina že povečala za nekaj ljudi: dva Italijana in nekaj Madžarov.

Dali so nam natančen naslov in opis komiteja za zbiranje prostovoljcev v Parizu, da bi vzbujali čim manj pozornosti. Našli smo brez težav komite, kjer smo se predstavili. Vse je bilo v redu. Odšli smo na večerjo in dobili nekaj denarja, menda vsak po 50 frankov, in vozovnico za Perpignan. Zvečer se nas je zbralo na postaji že lepo število bojnikov. Vozili smo se vso noč. Seveda o kakem spanju ni bilo govora. Fantje so imeli s seboj nekaj steklenic dobrega vina in razpoloženje je bilo odlično.

Zjutraj so nas na postaji v Perpignanu že čakali. Odpeljali so nas v neko staro vojašnico, kjer smo prebili dan med dremanjem in obroki hrane. Pozno zvečer smo bili zopet na poti proti španski meji. Prekoračili smo Pireneje v vzhodnem delu. Nismo se mučili z naporno hojo kakor drugi, ki so šli pred nami. Seveda, plazili smo se kot duhovi v temni noči, tesno drug ob drugem, da ne bi zgubili sledi. Končno smo prišli čez mejo in smo se svobodno oddahnili. Bili smo v Port Bou; krenili pa smo takoj naprej.

Lepa vasica Festungo nas je menda pričakovala, ker so bili vsi njeni prebivalci praznično oblečeni in očitno brez drugega dela. Lepo so nas sprejeli. Ni jim bilo kaj očitati. Le eno morda: da sem moral zaradi vljudnosti jesti jaginetino, ki je sicer ne maram.

Nisem je smel zavrniti, ker sem vedel, da bi bili užaljeni.

V Festungu smo se vkrcali v avtobuse. Bilo nas je okoli dvesto, ki smo se odpravljali v Figueras. Še prej pa smo poslušali pozdravne govore župana, ali kakor v Španiji pravijo »alcalde«, zatem predstavnike vaše ljudske fronte, anarhista in predstavnika katalonske mladine. Govorniki so stali ob raznobarnih zastavah, katerih pomena tedaj še nisem razumel. Alcalde je govoril po špansko in sem ga nekoliko razumel; ostalih nisem, govorili so katalonščino.

Čez nekaj ur vožnje smo prišli v Figueras. Tam so nas tudi slovesno sprejeli. Stanovanja so nam dali v veličastnem srednjeveškem gradu, ki je bil pravzaprav trdnjava. Zal nisem imel dovolj časa, da bi si ga ogledal; utegnil sem si ogledati le majhen del trdnjave. V nekaterih celicah so bile debele verige, prikovanane k steni z velikanskim obročem, ki je bil v živo skalo zalit s svincem. Temne celice so dobivale svetlobo s hodnika, ki je imel zelo majhna in z debelimi mrežami zagazena okna. Ozke, polzaste stopnice so vodile še nižje, v popolno podzemlje, kamor se ni moglo pritihotapati prav nič dneвне svetlobe.

Za hip sem si skušal predstavljati nekdanje lastnike trdnjave: brezsrčne, krvoločne, brez vsakršnih človeških čustev, razen morda bogobojnosti, kar jih seveda ni oviralo, da ne bi po potrebi zastrupljali lastnih staršev, če je šlo za to, da se sami polaste vsega bogastva. Nisem si mogel predstavljati, kako so neki taki ljudje ljubili! Da bi poznali ljubezen! Nak, tisti, ki je svoje nasprotnike uklepal v takšne verige, ni znal ljubiti, razen samega sebe ni mogel spoštovati nikogar drugega, mogoče je močnejšega in še tega zgolj iz strahu. Toda lastnik take trdnjave je moral biti že sam mogotec.

Iz sanj o preteklosti me je zbudila trobenta, ki je klicala v zbor. Čez eno uro smo bili že vsi nared za odhod. Nekaj tisoč prebivalcev, kar jih zmore Figueras, je bilo na cesti. Napravili so nam špalir vse do železniške postaje, ki je bila sama presenečena in nepravilna, da se poslovi od nad tisoč ljudi hkrati.

Čez Barcelono in Valencio smo se odpeljali v Albacete, kamor smo prišli še o pravega časa, da so nas vključili v Prvo internacionalno brigado pod poveljstvom generala Klebra, ki se je v novembru proslavil kot zaščitnik Madrida...

Premolknil je, tovariš Praznik in se zazrl skozi priprto okno. Bolezen ga je tlačila k tlom, on pa se je skušal zadržati, zavedajoč se, kako je bil pred nekaj desetletji v Španiji zdrav, močan in neustrašen, kako je z nabito puško drvel v juriš na španske in druge fašiste, ki so imeli za cilj uničiti mlado republiko, uničiti ljudsko armado; trd in krvav je bil boj, pravo mesarsko klanje. Usahnilo je na tisoče življenj, razdejana so bila mesta in vasi – vendar vse zaman: zmagali so fašisti. Vatikan, Mussolini in Hitler so žrtvovali vse, samo da ohranijo fašizem.

Spet so se zganile modre oči in trepetajoče ustnice so trpko zašepetale.

»Kdaj drugič bom povedal, kaj vse sem v boju videl in doživel, kako žalosten sem bil, ko sem spoznal, kaj je fašizem in kako bo ravnal z ljudmi, ki so vojno izgubili, kako smo se vračali kot ujetniki, v notranjosti razdvojeni, a vendar z iskro upanja v sebi: teptani bodo zmagali!«

In taka zmaga je bila v moji domovini. Srečen sem, da živim v rojstnem kraju, v PREBOLDU, ki je v letih moje odsotnosti ves preroben in nov; srečen sem, ko ni več nenasitnih kapitalistov, ko ni več pijavk, ki so sesale kri proletariata. V srcu nosim željo, da bi mladi rod borcev za naš novi svet nikoli ne pozabil. Spomeniki padlim naj bodo opomin in svetle luči, ki bodo osvetljevale pota prihodnosti,« je končal Ferdinand PRAZNIK, priča treh revolucij.

Bilo je to zadnje srečanje in tisto – KDAJ DRUGIČ – ne bo nikoli prišlo; odšel je s šepetom na proletarskih ustnih:

Ljudje, če v vaših bi očeh razbral, po kakšnih hodite poteh, in če vsakdo od vseh srca na dlan bi dal, da človek bi človeka prepoznal, takrat bi v hipu stari svet propal... (Kajuh)

DRAGO KUMER



Po porazu Španske republike so se jugoslovanski borci v Španiji znašli v francoskih koncentracijskih taboriščih.



Aragonski kmetje kot prostovoljci

Metlika je minulo nedeljo slavnostno pričakala številne udeležence jubilejne proslave ob 35-letnici ustanovitve oficirske šole glavnega štaba NOV in PO Slovenije in ob 35-letnici ustanovitve 15. SNOUB-Belokranjske, kjer so se zbrali številni udeleženci tečajev, ki jih je organiziral glavni štab NOV in POS, ter nekdanji borci 15. SNOUB-Belokranjske. Ob tej priložnosti je metliška občina podelila oficirski šoli pri glavnem štabu domicilno listino, v Geršičih, neda- leč od Metlike pa so na Matkovičevi hiši odkrili spominsko obeležje oficirski šoli pri GŠ, ki je delovala od maja do oktobra 1944. leta.

Poleg večtisočglave množice ljudi, borcev, aktivistov, slušateljev oficirske šole, pripadnikov TO, gasilcev in mladine, so se slavja poleg predstavnikov skupščine občine in družbenopolitičnih organizacij iz Metlike udeležili tudi Ivan Maček-Matija, dr. Jože Brilej-Bolko, Franc Leskošek-Luka, Franc Tavčar-Rok ter številni gostje sosednjih hrvaških občin z generalom Radom Bulatom na čelu. Prvi zametki vojaške šole, ki jo je ustanovil GŠ, segajo še v 1943. leto, ki pa se je v decembru iste-

Ob 35- obletnici ustanovitve oficirske šole glavnega štaba NOV in PO Slovenije in 35. obletnici ustanovitve 15. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade, Belokranjske

Šola, kjer so tudi učenci učili učitelje

ga leta preimenovala v oficirsko šolo glavnega štaba NOV in POS, v kateri se je šolalo več kot 3100 borcev.

Osvobodilni boj smo začeli golih rok in tudi po vojaški strani izobraženih borcev smo imeli zelo malo, mnogo premalo, da bi lahko spočetka vsa vojaška bremena preložili na njihova ramena.

Odgovornost za vodenje partizanskih čet in bataljonov ter odredov so prevzemali borci, ki so pomanjkljivo strokovno znanje nadomeščali z borbenostjo in drugimi vrli- nami. Sicer pa sama šola in vsi številni tečaji, ki so se zvrstili, niso bili zgolj vojaškega pomena in tudi

učni načrti inštruktorjev niso bili samo njihova zamisel, temveč so pri njihovem ustvarjanju sodelovali tudi tečajniki, ki so s svojimi izkušnjami in spoznanji, ki so jih narekovali tedanji boji in razmere, veliko pomagali pri vzgoji novega komandnega kadra.

Oficirska šola je bila pogosto tudi edina bojna enota v Beli krajini in stiki s prebivalstvom so bili najpristnejši. Prijetno in domače pa so se počutili tudi zdaj številni borci, ki so po mnogih letih, sami ali s svojci, ponovno obiskali slavnostno Metliko.

Se posebej pa je o teh dogajanjih in pomenu ustanovitve oficirske šole in o borbeni poti 15.

SNOUB-Belokranjske govoril generalpodpolkovnik Rado Klanjšček-Jakec, ki je med drugim še posebej poudaril, naj bo to srečanje bolj kot starejšim, namenjeno mlajšim, kajti na njih je, da ohranijo pridobljeno svobodo, ki je bila plačana z našo krvjo.

Ob tej priliki so učenci metliške osnovne šole, katerih pozdrave je na proslavi prebral učenec sedmega razreda osnovne šole Marjan Nemanič, namenili zbranim borcem naslednje pozdrave in obljube:

»Pionirji in mladinci osnovne šole v Metliki, ki s ponosom nosi ime junaške 15. slovenske narodnoosvobodilne udarne

brigade – Belokranjske, prisrčno pozdravljamo vse borce 15. in drugih brigad ter nekdanje slušatelje oficirske šole glavnega štaba Slovenije.

V šoli, iz knjig, revij, časopisov, radia, televizije in mnogih umetniških del nenehno s ponosom in občudovanjem spoznavamo slavno zgodovino naše revolucije, junaške podvige posameznih borcev, kurirjev, ilegalcev in aktivistov, zlasti pa velike in junaške boje in zmage naših odredov, brigad in divizij.

Ob tem se tudi mi sami učimo požrtvovalnosti, vztrajnosti in borbenosti, kar bomo pokazali šele čez nekaj let z našim de-

lom in prizadevanji za razvoj samoupravnega socializma ter pripravljenostjo na obrambo domovine, če bo to potrebno.

Ceprav mnogokrat na videz kažemo veliko brezskrbnosti, veselosti in razigranosti ter marsikdaj kaj ušpičimo, kar ne bi smeli, (saj taki ste bili tudi vi v naših letih, ali ne?), vam zagotavljamo, da bomo znali tudi mi prijeti za orožje v obrambo vsega tega, kar ste nam vi priborili in kar so naši starši v letih svobode ustvarili, saj smo se od vas naučili ljubiti domovino, se zanjo boriti in tudi zanjo umreti, dragi tovariši borci!

Čestitamo vam k današnjemu vašemu in našemu prazniku ter želimo prijetno bivanje med nami v Metliki ob obujanju težkih in lepih spominov na minula leta borbe in dela.

Ob tej priliki se najto- pleje zahvaljujemo občinskemu odboru zveze združenj borcev NOB za številne oblike sodelovanja, pozornosti in skrbi, ki jo posveča vsem nam mladim.

V znak spoštovanja in zahvale za vse, kar ste storili za nas, vam poklanjamo ta šopek cvetja, ki ga izročamo Niku Šilihu prvemu komisarju 15. brigade. «

T. U.



Duška Nemanič, učenka sedmega razreda metliške osnovne šole izroča skupaj s prisrčnimi čestitkami šopek svežega cvetja Niku Šilihu, prvemu komisarju 15. brigade



Osrednji govornik na proslavi v Metliki je bil Rado Klanjšček-Jakec

Spominska plošča na Matkovičevi hiši (Foto: B. Blenkuš)



Pogovor s predsednikom krajevnne skupnosti Komen JOŽETOM ADAMIČEM pred osrednjim praznovanjem ob 35-obletnici priključitve Primorske k Jugoslaviji

Solidarnost ne pozna meja

V Komen je vse do pred- dnevi vodila le ena asfal- tirana cesta, ki je domači- ne povezovala preko Šta- njela z Branikom, Šempe- trom in Novo Gorico na eni in z Dutovljami, To- majem in Sežano na dru- gi strani. Krajši cestni po- vezavi z občinskima sredi- ščema, sta bili slabo vzdr- ževani in dotrajani maka- damski cesti, ki so se jima izogibali celo avtobusi. Nema- lokrat so namreč delavci zama- čakali na avtobus, da bi jih peljal na delo v bližnji Branik, Šempeter ali Novo Gori- co. Asfaltna prevleka je bila več kot nuja, denarja v te namene pa nič in to vse dotlej, dokler ni kra- jevna skupnost, skupaj z občani, zaprosila republi-

ški cestni sklad za po- moč, ki jim je tudi zagoto- vil tretjino potrebnega denarja.

»Ostali denar«, pravi predsednik krajevnne skupnosti Komen Jože Adamič, »smo si zagoto- vili s posojili. Tako bosta cesti Komen-Branik in Komen-Dutovlje v skup- ni dolžini okoli 17 kilome- trov, do osrednje sloven- ske proslave ob prazno- vanju 35-letnice priključi- tve Primorske k Jugosla- viji, zagotovo nared. To bo velika pridobitev ne samo za krajan- e naše kra- jevne skupnosti, temveč tudi za tiste iz sosednjih.

Vemo, da so prebivalci Gabrovice in Coljave ne- koliko razočarani, ker jih nova cestna prevleka obi-



de, vendar smo že dobili zagotovilo skupščine ob- čine Sežana, da nam bodo priskočili na pomoč, če bomo sami uspeli zbrati vsaj 40-odstotkov od skupne vrednosti del za novo asfaltno prevleko do teh vasi. «

– In koliko denarja po- meni teh 40-odstotkov?

»Takole okoli 60 starih milijonov dinarjev! «

– Bodo krajan- i uspeli zbrati toliko denarja?

»Sami skoraj nemogo- če. Vendar je tudi v tem primeru prišla do izraza solidarnost, saj so jim v teh prizadevanjih prisko- čili na pomoč še krajan- i in delovne organizacije iz Komna, Ivč, Preserij in Tomačevice, ki so po svo- jih močeh prispevali svoj delež in pomoč. Tako bo cesta, vsaj tako upamo, nared že letos, čeprav smo še pred meseci skro- mno upali, da bo do letoš- njega praznika. Seveda pa se s tem ne bodo kon- čala naša prizadevanja,

saj imamo še veliko vasi, ki bi bile nujno potrebne sodobne cestne pove- zave.

Poleg cest pa nas v pri- hodnje čaka še dokončna izgraditev vodovoda, kaj- ti še pet vasi v naši kra- jevni skupnosti nima vo- dovodne napeljave. Tudi pri tem bomo solidarnostno pomagali eden drugemu.

Pripravljamo se tudi na gradnjo PTT omrežja. Vso potrebno dokumen- tacijsko namreč že imamo in že bi lahko začeli s pr- vimi deli, vendar smo na predlog strokovnjakov soških elektrarn preneha- li z načrtovanjem delom, kajti prav sedaj raziskuje- jo morebitni vpliv motenj daljnovoda, ki vodi od Di-

vače in ob vaseh naše kra- jevne skupnosti v sosed- njo Italijo. «

– Potreb in načrtov imate zagotovo veliko. Katerih se boste najprej lotili?

»Čeprav smo vzgojno- varstveni zavod pravza- prav zgradili šele lani je že premajhen za vse otro- ke, ki potrebujejo var- stvo. Resno razmišljamo o dograditvi vzgojnovar- stvenega zavoda in iz- gradnji druge faze osnov- ne šole za kar že priprav- ljamo skupni referendum treh krajevnih skupnosti Komen, Gorjansko in Brestovica, s katerimi združujemo šolstvo, zdravstvo in varstvo! «

Tone Urbas

Razvojne dobe sodobne slovenske pripovedne proze na določen način in v večjem ali manjšem obsegu vključujejo v svojo literarno snov tudi tematiko narodnoosvobodilnega boja.

Izraz narodnoosvobodilna tematika zajema v ožjem pomenu snov partizanskega bojevanja v drugi svetovni vojni. To pomeni hkrati témo narodnoosvobodilnega in ob tem tudi revolucionarnega gibanja, v katerega so bile vključene vse socialne, intelektualne in politične moči slovenskega naroda.

V širšem pomenu ime zaznamuje tudi vse ostale oblike narodnega odporiškega gibanja med drugo svetovno vojno: delovanje ilegalnih organizacij v zaledju, zaporniško življenje ter usode taboriščnikov in izgnancev. Obsežni sklop tém v pripovednem oblikovanju doživi mnogo variant v vseh plasteh svoje vsebine. Kot literarna snov se je narodnoosvobodilna tematika razvila že med samim bojem, posebno na široko pa je zaživila po letu 1945.

Snov narodnoosvobodilnega boja je v svoji prvotni obliki zgodovinsko pričevanje. Osnovno izhodišče obsega predvsem vojaške in politične prvine dogajanja, ob katerih so vidnejše podčrtane ideološke in etične lastnosti kolektivnega in posameznikovega uveljavljanja v boju.

V vojnem času je nastajala kratka proza z NOB tematiko: ob svojem nastanku je tema služila predvsem agitaciji in težnji po ideološki organiziranosti in usmerjenosti. Oblikovana je bila na preprost in komunikativen način. Neposrednost in idejna jasnost sta bili v tej fazi narodnoosvobodilne literarne tematike njena najpomembnejša naloga. Zato je razumljivo, da je, sledeč predvsem svojemu osnovnemu spodbujevalnemu namenu, v določeni meri zanemarila slogovne in estetsko-umetniške prvine.

Doživljajska vrednost in razgibanost notranjih razsežnosti tematike narodnoosvobodilnega boja se razvije šele po končani vojni. Najprej se pojavi kot pogostna tema v pripovednem ustvarjanju že uveljavljenih pripovednikov. Izraziti primer je roman Pesem gora Miška Kranjca, nekoliko kasneje novela Očka Orel Cirila Kosmača, partizanski spominski dnevnik Tovařišja Edvarda Kocbeka in Spomini na zaporniška in izgnanska leta Juša Kozaka Lesena žlica.

Zanimivo je dejstvo, da na tej stopnji literarizacije snovi posebej izstopa doživljajski svet posameznika, osebna usoda udeleženca v boju. Pripoved se skoncentrira na duševne in moralne spremembe v človeku, medtem ko je največkrat zgodovinsko dogajanje scena za ilustracijo notranjega razvoja dogodka v člove-

Helga Glušič

Tipologija sodobne slovenske proze s tematiko NOB

ku. Tipičen primer je Kranjčev roman Pesem gora, ki je prav zaradi svoje osredotočenosti na posameznikovo usodo doživel ob izidu leta 1946 negativno kritiko. Kranjčeva pripoved o človeku, ki se na svojevrsten, individualen način upre sovražniku in dolgo deluje ne vključen, torej sam, je ob tem izoblikovana še izrazito poetično, z naglašeno simboliko človekovega notranjega razvoja ter rasti njegove narodnostne zavesti. Ves motivacijski sistem tega razvoja na koncu koncev vendarle vodi k spoznanju, da kot posameznik ne more doseči svojega cilja in se zato priključi organizirani skupini. Tema narodnoosvobodilnega boja v tem romanu združuje tradicionalne pripovedne elemente (poetični izraz in simbolično postopne rasti človekove zavesti) ter aktualizem snovi in poante pripovedi. Kranjčev nadaljnji razvoj ni rasel od tod dalje, temveč se je usmeril v realizem tudi v pogledu narodnoosvobodilne tematike. Čeprav ga je sicer bolj pritegovala snov sodobnega življenja, se je s temo narodnoosvobodilnega boja spoprijel v obsežnem zgodovinskem romanu – tetralogiji Za svetlimi obzorji, katerega snov je pohod 14. divizije. To je zgodovinski roman z dokumentarno

snovjo, s študioso analizo vojnega dogajanja, v katerem je Kranjčeva pripoved na ustvarjalnost zaživila predvsem ob nekaterih izjemnih literarnih osebah.

Zahteva po izraziti tendenčnosti tematike narodnoosvobodilnega boja in poudarjanja heroičnega in predvsem moralno čistega in močnega človeka v njej sta pripovedništvo vodila včasih v dokaj shematično reševanje problemov predvsem v zunanjih znakih pripovedi: dramatičnost dogajanja je skoraj praviloma rasla iz ideološkega nasprotja med borci narodnoosvobodilnega boja in med sovražnikom, čemur je sledila optimistična zmaga dobrega nad zlim. Čeprav je shema vsebovala rahlo prevleko idealizacije resničnosti, se je tematika gibala vedno globlje k jedru narodnoosvobodilnega gibanja: želela je izoblikovati sporočilo o posebno težkih vojaških partizanskih akcijah in o posebni partizanski bojni taktiki, ki se je rojevala iz spontanega soočenja z dogodki. Osrednje mesto v dogajanju ima ves čas eksistenčno izpostavljen človek oziroma narod v celoti.

Razsežne možnosti, ki jih daje pripovedovalcu tematika narodnoosvobodilnega boja, so se v teku desetletij izoblikovale

predvsem v dveh vsebinskih in tehničnih smereh, razen tega se že v začetku pokaže težnja po združevanju teh dveh plasti v pripovednem oblikovanju, fiktivnosti in dokumentarnosti. Ob tem nastajata pripovedna proza in spominska dokumentarna proza. Tema, ki je izločila in posplošila bistvo partizanskega bojevanja, se je lahko ognila dokumentarnosti in je razvila samostojno doživetje in umetniško kreacijo ter nadomestila dokumentarnost z literarno resnico. V tej usmeritvi nastaja psihološko analitična in problemska podoba narodnoosvobodilne tematike s posebnim poudarkom na etičnem razvoju posameznika. Te vrste proza neguje akcijsko in dramatično pripoved na eni strani in filozofsko razčlenjujočo na drugi strani. Njeno nasprotje je obsežna in v tehnikah pisanja raznovrstna spominska dokumentarna proza, ki se začne močnejše razvijati šele nekaj let po koncu vojne. Čeprav je izhodišče te proze izpričati dogodek z dokumentarno jasnostjo in dokazljivostjo, so se v dokumentarni spominski prozi razvile različne oblike pripovedi: zgodovinski zapis dogodkov, dokumentarni dnevnik in refleksivna spominska proza. V prvem tipu zapisovalčeve osebne prisotno-

sti domala ni čutiti, pripovedovalčeva udeležba v dogajanju je izpričana le kot dokaz za avtentičnost in izvirnost opazovanega in opisovanega dogodka. Zanimivo je, da je te vrste spominske proze sorazmerno malo. Zakaj? Doživetje partizanskega bojevanja in narodnoosvobodilnega boja v celoti je za udeleženca izjemno pomembno, je vrhunec njegove osebne preizkušnje in njegove fizične in psihične zdržljivosti ter izraz njegove narodnostne in politične zavesti. Doživetje zajema vso piševo osebnost, zato le redkokateri pisatelj zmori obvladati svoj zanos in težnjo po estetizaciji doživetja, predvsem pa po subjektivnosti odnosa do snovi in po »vodenju« pripovedi. Ob dokumentarni spominski prozi se zato pogosteje pojavljajo druge različnosti: psihološka, filozofska in akcijska. Vsem trem je skupna prvina, ki je tudi sicer pogosta in pomembna prvina v motivacijskem sistemu pripovedne proze z narodnoosvobodilno tematiko: humana etika.

Zaradi omenjenih značilnosti proze s tematiko narodnoosvobodilnega boja je ostro razmejevanje med pripovedno in dokumentarno prozo te vrste nemogoče.

Po mnenju Matjaža Kmecla, ki se je med prvi-

mi ukvarjal s problematiko te vrste proze, so »spomini na žive dogodke in ljudi ter slovenska kulturna tradicija, ki je v hierarhiji izražanja zmeraj dajala večjo ali manjšo prednost literarnemu izrazu pred objektivnim, poročevalsko suhim in znanstveno-dokumentarnim, povzročila, da se v teh zapisih kljub izrazito zgodovinsko-dokumentarni snovi od vsega začetka mešajo prvine dokumentarno-poročevalskega, feljtonističnega in literarno-fiktivnega pisanja«. V pričujočem primeru je zato mogoče na preprost način razmejiti literarno oblikovanje od dokumentarnega in zgodovinskega le na ta način, da ugotavljamo, ali je snov narodnoosvobodilnega boja prisotna v literarnem delu pisatelja, ki je bil tudi udeleženec dogajanja, ali pa je udeleženec dogajanja postal pisatelj tedaj, ko je začel pisati prozo s tematiko NOB. Na videz površna domislica, ki je lahko tudi anekdotična, vendar je v njej nekaj globlje resnice; gre namreč za izhodišče ustvarjalnega postopka. V primeru, ko literarno delo z vojno tematiko ustvarja poklicni pisatelj (če ga lahko tako imenujemo), se na osnovi literarne snovi izoblikuje doživetje (literarno, umetniško doživetje). V drugem primeru, ko ustvarja literarno delo človek, ki je povsem neposredno doživel boj, doživetje postane literarna snov. Od ustvarjalne moči prvega in drugega pisatelja je odvisno, v kakšnem medsebojnem razmerju bodo prvine subjektivnega doživetja in objektivne resnice dogodka. Za pisatelja je pomemben avtentičnejši oblikovalni postopek, za udeleženca, ki piše spomine, je avtentičnejše doživetje. Oba imata verjetno skupno željo: ohraniti resničnost dogodka in njegovo doživetje. Notranje razsežnosti obeh plasti so v pripovednem delu seveda odvisne od kvalitete ustvarjalnih možnosti in ne od statusnega položaja pisatelja.

Med literarnimi ustvarjalci, ki so v svojem ustvarjanju pogosto ali z izrazito umetniško močjo oblikovali snov narodnoosvobodilnega boja, je ob Mišku Kranjcu predvsem Ciril Kosmač z novelističnim tekstoma Očka Orel ter Balada o trobenti in oblaku in z romanom Pomladni dan. V Kosmačevem delu je tematika narodnoosvobodilnega boja retrospektivno pojasnjujoče vključena v sodobno dogajanje. Za tako oblikovano temo je pomembnejša od zgodovine njena sporočilna vrednost; veličina in junaštvo Kosmačevih literarnih oseb sta brez potoša, njihovo delovanje vodi naravno etika boja za obstanek in preprosto, a trdno zaupanje v optimistično prihodnost človeštva.

Nadaljevanje prihodnjič



Pohod 14. divizije na Štajersko je snov Kranjčevega romana Za svetlimi obzorji

OREHEK

Tudi Orehek bo imel
asfalt

Kakor vse brkinske vasi je tudi vasica Orehek sredi Brkinov zelo veliko prispevala za NOG, saj so se prvi vaščani vključili v delo že spomladi leta 1942. Že 12. avgusta istega leta so italijanski karabinerji aretirali KOZLOVČEVEGA Jožeta, Franeta KOVAČEVEGA in Viktorja BEZEVEGA, vendar kljub tepežem in mučenju od njih niso izvedeli ničesar.

To je bil povod, da so se tudi ostali vaščani vključili v delo za NOG, vendar so v začetku to skrivali drug pred drugim. Kmalu so videli, da to nikamor ne vodi in so se 28. oktobra 1942 zvečer sestali pred KOVAČEVIM skednjem in se natančno dogovorili o organiziranem delovanju cele vasi. Se isti večer je bila ustanovljena v BIŽEVI hiši vaška četa narodne zaščite, ki je štela 18 pripadnikov. Za njene komandirja je bil izvoljen Franc Gustinčič, za komisarja pa Frank Avguštin. Ob ustanavljanju čete in na večernem sestanku vaščanov so bili prisotni že takrat znani partizani Rudi Mahnič – Brkinč, Jadran Levč in Boro.

V zadnjih dneh decembra 1942 pa je tako organizirana vasica že ustanovila vaški odbor OF, katerega tajnik je postal Franc Gustinčič. Med vojno je na Orehku živel 13 družin, od teh jih je bilo 15 ljudi v oboroženih enotah, trije so sodelovali v bojih v Drvarju, kjer sta dva tudi padla. Nemci so enega obesili v Podgradu; drugo vaščanko pa so sežgali v taboriščih. Tudi ostali vaščani so bili stalno preganjani, saj je bilo 20. januarja 1943 aretiranih kar 14 ljudi, ki so jih odpeljali v italijanske zapore. Trije aktivisti pa so marljivo delali ves čas v ilegali.

Kakor je bila vasica trdna in enotna v času NOB, je ostala tudi danes. Na žalost pa živi v njej le še 8 družin, od katerih kar tri samo z enim članom. Kljub temu pa niso klonili. Marsikatera akcija jim je že uspela in upajo, da bo tako tudi takrat. Ob asfaltiranju brkinske slemenske ceste so se dogovorili, da bodo asfaltirali 1100 m² odcepa od glavne ceste do konca vasi. Brez odlašanja so prijeli za krampe in lopate in začeli pripravljati podlogo. Asfaltiranje bo stalo okrog 140.000 din, ki jih seveda sami ne bi zmogli. Za pomoč so prosili skupščino občine Sežana, ki bo iz cestnega sklada krila polovico stroškov, nekatere delovne organizacije ter vse izseljene vaščane, ki so nekdanj živeli med njimi. Sami so se dogovorili za prispevke, ki znašajo tudi po 7000 din. Akcija, ki se jo lotevajo, terja od vseh veliko truda in požrtvovalnosti, vendar so prepričani, da morajo uspeti, saj dobro vedo, da bo prav asfalt veliko pomenil za bodočnost njihove vasi.

FRANC GUSTINČIČ

KRANJ

Ne smemo dovoliti
ponavljanja preteklosti

Kranjski občinski odbor ZRVS je prejel pismo republiškega odbora ZRVS Črne gore iz Titograda, v katerem se predsednik Djuro Raičević zahvaljuje Gorenjcem za gostoljubnost in izreden sprejem, ki so ga bili deležni ob letošnjem dnevu borca, ko je bila Slovenija gostitelj 8. srečanja ZRVSJ »Bratstvo in enotnost«.

Občinske organizacije ZRVS z Gorenjske so takrat s pomočjo občinskih skupščin in drugih družbenopolitičnih organizacij ter društev pripravile za goste iz Črne gore sprejem in omogočile prijetno bivanje.

Med drugim so v pismu posebej poudarili, da jim bodo ostali v trajnem spominu vsi kraji, ki so jih obiskali in ki so govorili o fašističnih zločinih na Gorenjskem.



Prvoborci Gorenjske so goste seznanili s tem, kdo so bili vodilni delavci partije in organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem v NOV.

Govorili so o padlem narodnem heroju Stanetu Žagarju, glavnem organizatorju vstaje na Gorenjskem in o vseh, ki so padli na planinah Jelovice, Pokljuke, Mežaklje, v Karavankah, Kamniških Alpah, izkpravali sredi sovražnikovih postojank, ali kot talci omahnili v Dragi, Begunjah in Podljubelju.

Med rezervnimi starešinami iz Črne gore je bilo več narodnih herojev, ki so svojim tovarišem z Gorenjske govorili o heroju Savi Kovačeviću, o Sutjeski, Grahovu.

Na koncu pisma vabijo svoje gostitelje na obisk v Črno goro, s čemer se ne želijo oddolžiti, ampak jih želijo seznaniti z dosežki socialistične izgradnje v njihovi republiki in o delu organizacije ZRVS Črne gore.

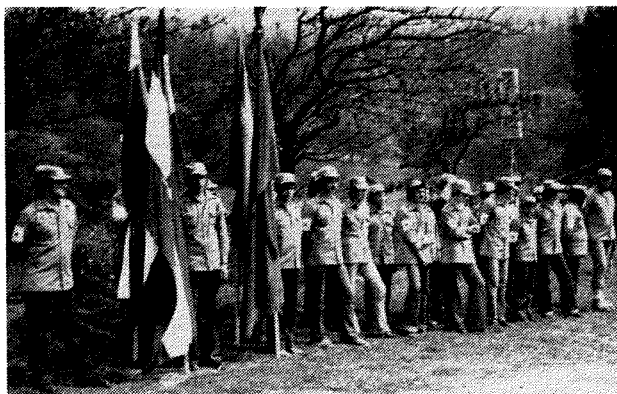
Zahvalno pismo za izreden sprejem gostov iz Črne gore sta Gorenjcem poslala tudi republiški odbor ZRVS Slovenije in zvezni odbor Zveze rezervnih vojaških starešin Jugoslavije.

INŽ. V. BALAZIČ

RAVNE NA KOROŠKEM

Ustanovili so mladinsko
brigado

Pri aktivu ZSMS v železarni Ravne na Koroškem so pred kratkim ustanovili mladinsko brigado, ki se udeležuje raznih akcij, pohodov in skrbi za gojitev tradicij NOB. V soboto, 26. avgusta se je udeležila šestega srečanja borcev in aktivistov NOB, delavcev slovenskih žele-



zarn v Šentanelu. Ta dan je imela pohod od Stoparjevega mostu do prireditvenega prostora, kjer je prisostvovala na proslavi. Brigado sestavlja 50 brigadirjev, ki jih vodi Dušan Brankovič.

B. B.

PREVALJE

Na obisku med
koroškimi Slovenci

Krajno združenje borcev NOV Prevalje je na svoji letni konferenci sklenilo, da se bo v bodoče še bolj povežalo z odborom koroških partizanov na avstrijskem Koroškem. S tem namenom je v nedeljo, 20. avgusta 1978, organiziralo enodnevni izlet na Koroško.

V zgodnjih jutranjih urah sta iz Prevalj odpeljala dva avtobusa s petinosemdesetimi borci. V Pliberku je prevaljske borce pričakal član odbora koroških partizanov iz Celovca in predsednik koroških partizanov iz Pliberka tovariš Lipi Kolenik, ki je ves dan preživel med borci iz Prevalj. Izleta se je udeležil tudi predsednik občinskega odbora ZB NOV Ravne, Ivan Močnik.

Pot je vodila skozi Velikovec v znano partizansko vasico Djekše na robu Svinjske planine. Tu sta borce iz Prevalj spregovorila dva borca iz severnokoroškega bataljona, ki se je bojeval na Svinjski planini. Tovariš Roman Kogelnik in Ignac Zdovc sta pripovedovala borce iz Prevalj svoje doživljaje iz časov partizanovanja na Svinjski planini.

Nad Djekšami stoji vas Golovica, v kateri je le nekaj hiš ter cerkev s pokopališčem. Na tem pokopališču najdemo skupni grob s spominskim obeležjem štirim padlim borce na Svinjski planini. Tu so pokopani Albin Planinšek, doma iz Luč v Savinjski dolini, Katarina Golob iz Bele pri Železni Kapli, neka borka Anka iz Poljske in neznana borka iz Rusije.

Od tam so prevaljski borci odšli na Gospo sveto, kjer so si ogledali znamenitosti tega kraja, o njeni zgodovini pa je govoril Milan Ferik.

V Rožu so si borci ogledali velik živalski vrt in v Šentjakobu v Rožu na pokopališču obiskali partizanski spomenik devetim padlim borkam in borce. Sedem tam pokopanih borcev je padlo v bunkerju okrajnega komiteta za Rož v Arhovi peči pod Jepo, ki je bil izdan in ga je napadla nemška policija. Na spomeniku so zabeležena naslednja imena bork in borcev: Franc Bogataj-Rok, Ludvik Primožič-Milan, neznani borec Rudi iz Žerjava, Mila Kmet-Andreja, Mira Živalic-Franja, Breda Markelj-Cirila, Cirila Kržišnik-Tona, Ivan Kordež in Ivan Bohinc-Džon. Spomenik na pokopališču v Šentjakobu je zelo lepo urejen.

Iz Roža so se borci odpeljali v Borovlje in naprej na Sele. Tu so borci iz Prevalj obiskali na pokopališču grobove padlih borcev. Pred cerkvijo na Selah pa so se poklonili trinajstim žrtvam iz Sel, ki so jih obglavili na Dunaju 29. aprila 1943.

Pot je vodila naprej proti Železni Kapli, kjer so borce iz Prevalj pričakali na pokopališču borci iz Kaple. Borci iz Prevalj so položili venec pred spomenikom narodnega heroja, domačina Tavčmanovega Francija-Lenarta, ki je padel 3. aprila ob napadu na Mežico kot komandant 1. koroškega bataljona. Borce iz Prevalj je spregovoril tamkajšnji borec in član odbora koroških partizanov v Celovcu tovariš Kuhar.

Med kosilom v hotelu Obir so se borci iz Železne Kaple in Prevalj prisrčno pogovarjali, po kosilu so skupaj odšli na Peršmanovo domačijo v Podpeco pri Kapli. To kmetijo so Nemci 25. aprila 1945 napadli in pobili sedem Sadovnikovih otrok, starih od enega do dvanajst let. Pobili so še njihovo mater Ano in očeta Luka ter osemdesetletno staro mamo Frančiško in teto Katarino. Požgali so hišo in gospodarsko poslopje in tudi žrtve zažgali. Iz goreče hiše sta se ranjeni rešili dve hčerki, živ pa je ostal tudi sin, ki ga ni bilo doma. O tem dogodku je spregovoril borec iz Prevalj tovariš Kuhar iz Kaple in borci iz Prevalj so položili venec na spominsko ploščo, ki je pritrjena na obnovljeni hiši pri Peršmanu.

Borci iz Kaple so borce iz Prevalj pripravili piknik na travniku pred Peršmanovo hišo in pesem borcev je došla visoko v skale sive Pece daleč v noč.

Koroški borci v Avstriji si želijo še več takšnih srečanj z borci iz Slovenije in naša dolžnost je, da jih podpremo. Zato posnemajmo borce iz Prevalj in tudi drugi pojdemo med naše rojake in borce na avstrijsko Koroško?

IGNAC ZDOVC

MARIBOR

Aktivi ZZB NOV v
organizacijah združenega
dela

Na območju občine Maribor deluje v organizacijah združenega dela 16 aktivov ZB NOV s približno 600 člani. Ustanovili so jih v letih 1973 do 1977 največ na lastno pobudo in pa zaradi lažjega obravnavanja problemov, ki so se pojavljali pred borci v organizacijah združenega dela. Aktivisti so ne le upravičili svoj obstoj, ampak so postali marsikje še kako pomemben dejavnik.

Gre namreč za to, da dolžnost takih aktivov ni, da bi samo razpravljali in reševali borčevske zadeve, ampak da tudi tvorno sodelujejo pri družbenopolitični in samoupravni problematiki. Kljub tolikšni upravičenosti pa ti aktivisti še vedno nimajo nekega pravega statusa, pa čeprav so povezani z občinskim združenjem ZB NOV Maribor. Zaradi tega se zavzemajo, da bi naj v statutu ZB NOV Slovenije predvideli ustanovitev takih aktivov kot oblike delovanja borcev v organizacijah združenega dela. Nikakor pa ne, kot je slišati, da bi jih bilo treba ukiniti. V kolikor bi se to zgodilo, bi bila s tem povzročena precejšnja škoda. Dosedanje izkušnje, pa tudi podatki kažejo, kaj vse so prav ti aktivisti v organizacijah združenega dela storili tako za borce kot tudi organizirana politična sila.

Skorajda vsi aktivisti imajo svoje statute in pravila, ki so jih izdelali na podlagi določil statuta ZZB NOV Slovenije in kjer so podrobneje opredelili svojo organiziranost, naloge in delovanje ter organe. Vzdržujejo pa se s sredstvi, ki jih dobijo kot dotacijo od samoupravnih organov ali pa od sindikalne organizacije.

Prav tako aktivisti vsako leto izdelajo svoj program dela. Iz njih je moč povzeti, da je v večini primerov njihova vsebina aktualna, saj poleg borčevskih zadev obravnavajo samoupravni razvoj organizacije združenega dela, njene gospodarske razmere, medsebojne odnose, družbenopolitično dejavnost... Nekateri programi pa so tudi splošni in deklarativni.

Na nedavnem posvetu s predsedniki aktivov v organizacijah združenega dela, ki ga je organiziral občinski odbor ZZB NOV Maribor, so se zavzeli za še večjo organiziranost in delovanje ter tudi za tesnejšo povezanost teh aktivov z občinskim odborom ZZB NOV.

DRAGO MIKLAVEC

RUŠE

Občinsko orientacijsko
tekmovanje

V Rušah bo 16. septembra občinsko orientacijsko tekmovanje. Nastopile bodo ekipe RVS iz krajevnih organizacij, mladina in taborniki, ekipno ter posamezno. Ekipe RVS se bodo pomerile v vojaški teoriji, reševanju taktične in topografske naloge, v streljanju s pištolo in v metanju bombe. Mladinske ekipe pa bodo odgovarjale na vprašanja »Deset kongresov partije« (jugoslovanski list za mlade), reševali topografsko nalogo, streljali z malokalibrsko puško in metali bombo.

Prvih pet ekip rezervnih vojaških starešin in pet mladinskih ekip bodo prejele praktične nagrade od organizatorja tekmovanja – Občinski odbor ZRVS Maribor.

D. MIKLAVEC

Srečanje borcev Loškega odreda

V nedeljo, 3. septembra so se prvič po 36. letih srečali borci Loškega odreda v Otrobovcu pod Snežnikom v Loški dolini. Srečanja se je udeležilo nad 3000 borcev, aktivistov, predstavnikov republike, sosednjih občin, JLA, teritorialne obrambe, narodnih herojev, nosilcev partizanske spomenice 1941, delegacije domicilnih enot, ki imajo domicil v občini Cerknica, mladine in občanov.

nih dolžnosti (straže, dežurstva, bojnih akcij) opravljala še razna sanitetna in bolničarska opravila. Po odhodu borcev Loškega odreda na Primorsko se je ženska četa 15. oktobra 1942. razformirala.

Prva večja akcija Loškega odreda je bila že v noči med drugim in tretjim septem-

brom 1942. Oba bataljona sta napadla italijansko postojanko v Starem trgu in belogardistične straže v Danah, Vrhnikih in Pudobu in omogočil umik vseh kompromitiranih družin v civilni logor pod Snežnikom. Uspešne so bile tudi druge akcije istega odreda, kot razorožitev belogardistične vaške straže v

Kozariščah, rušenje proge Rakek-Pivka in druge. Za vse te zasluge in za razvijanje bratstva in enotnosti med Notranjci, Gorani, Primorci in Kočevarji je skupščina občine Cerknica ob lanskem občinskem prazniku dodelila Loškemu odredu domicil. Po slavnostnem govoru je tov. Bavec odkril spominsko

obeležje, ki simbolizira smer pohoda Loškega odreda iz Otrobovca na Primorsko.

Za tem je predsednik skupščine Cerknica Janez Pakiž predal delegaciji Loškega odreda bojni prapor in poudaril:

»Se posebno smo srečni, da je po toliko letih še vedno med nami veliko tovarišic in

tovarišev, ki so se pogumno borili v vrstah Loškega odreda, čeprav je Loški odred deloval le kratek čas, je veliko primogel k razvoju partizanstva na Slovenskem. Prebivalstvu Notranjske je dvignil moralo in zavest v moč partizanske vojske. Še poseben pomen Loškega odreda je bil v tem, da je uspešno opravil zadolžitvev. Komunistične partije in Osvobodilne fronte Slovenije s svojim delovanjem na Primorskem potem, ko se je združil s tamkajšnjimi borci in se preimenoval v Soški odred in se v taki sestavi boril proti okupatorju in krivični jugoslovanski-italijanski meji.«

Nato je mladinka prebrala pozdravno brzojavko tov. Titu, ki so jo udeleženci srečanja pozdravili z burnim aplavzom.

Sledil je kulturni del – recital, program pa je bil naravnano tako, da so z besedami pesnikov in pisateljev domačinov Vinka Šumrada, Matevža Haceta in Maričke Znidaršič pripovedovali o Notranjski v boju, prepleten pa s partizansko borbeno pesmijo, ki so jo izvajali: pihalni orkester iz Cerknice, moška pevka zbora in Nove vasi in Loške doline, ter recitatorji Amaterskega gledališča DPD Svoboda Loška dolina.

Po svečanosti so se vsi prisotni vrnili k znani lovski koči v Grajšovki, kjer so za prijetno razpoloženje poskrbele lovske družine iz Babnega polja. Iga vasi in Starega trga, srečanje pa se je nadaljevalo do poznih večernih ur.

V vrstah Loškega odreda se je borilo 13 kasnejših narodnih herojev, 6 komandantov divizij, 1 politkomisar korpusa, 5 politkomisarjev divizij in veliko število komandantov in politkomisarjev brigad in odredov, ter bataljonov in visokih partijskih in frontovskih delavcev in aktivistov.

Slavko Berglez



Garibaldinci iz Forlija obiskali naše partizanske kraje

V povezavi s komisijo za stike z zamejstvom pri občinskem odboru ZZB NOV Nova Gorica, se je te dni mudila po Sloveniji skupina bivših partizanskih borcev garibaldincev iz mesta Forli v deželi Emilia Romagna v Italiji. Ti garibaldinci so se v italijanskem osvobodilnem boju (resistenza) borili kot pripadniki 8. brigade »Garibaldi«, ki je med drugim bila boje tudi ob »Gotski liniji«, ki so jo Nemci na italijanski fronti razprostrli in utrdili v tem kraju. Najuspešnejšo bitko je brigada izbojevala v juliju 1944, takrat ji je uspelo pri Piave di Rivoschio s 350 borci kolikor jih je imela brigada, premagati sovražnika, ki jo je napadel z več kot 2000 dobro izurjenimi in oboroženimi vojaki. Po tej bitki je brigada razširila svoje osvobojevano območje tako, da je zasedla 14 komun, med temi tudi Predappio, rojstni kraj fašističnega diktatorja Benita Mussolinija. Brigada je ta kraj osvobodila 28. oktobra 1944, prav na dan 22. obletnice fašističnega pohoda na Rim.

Med izletniki sta bila tudi Alberti Berto-Battaglia, komandant brigade in španski borec, ki se je v Španiji boril na strani mednarodnih brigad, komandir protitankovskega oddelka v 12. brigadi »Garibaldi« in Bertaccini Annibale, komisar brigade. Skupino bivših garibaldincev iz Forli je v Slovenijo pripeljal Minguzzi Giacomo, predstavnik AMPI iz Ravenne in zelo ugledna osebnost ki spremlja že več let italijanske skupine in delegacije po raznih deželah Evrope. Po slovenskem ozemlju je skupino garibaldincev s svojci in prijatelji spremljal prof. Aleš Komavec, direktor oddelka za turizem pri Avtoprometu Gorica. Gostje so si najprej ogledali spomenik na Urhu pri Ljubljani, kjer jih je pozdravila tovarišica Slavka Kastelic, ki je bila pri Urhu zaprta in mučena. V tej belogardistični po-

stojanki so belogardisti zverinsko umorili šest njenih bližnjih sorodnikov. Gostje so tu položili venec na grobnico padlih za svobodo. Obrazložitev prizorov, ki so se odvijali na Urhu so goste tako ganili, da nekateri niso mogli zadržati solza. Po ogledu te bivše belogardistične postojanke, so si gosti ogledali tudi muzej revolucije, zatem so se odpeljali na Bled, kjer so si ogledali jezero in grad. Naslednji dan pa so se odpeljali v Cerkno in položili venec pri spomeniku-kostnici. Tu jih je pozdravil Janko Kenda, tajnik ZB Cerkno, nato so si ogledali šolo-spomenik NOB, kjer

jim je kratko zgodovino in opis šole podal ravnatelj šole Jožko Štucin. Popoldne so si gostje ogledali še bolnišnico Franjo, kjer jim je Danilo Šuligoj, bivši bolničar te znamenite bolnišnice opisal njeno slavno zgodovino, nato so preživeli še nekaj prijetnih ur v kramljanju s cerkljanskimi borci v hotelu Eta. V večernih urah so se pripeljali v Novo Gorico in se nastanili v hotelu Argonavti. Tu so jih sprejeli nekateri člani komisije za stike z zamejstvom pri občinskem odboru ZZB NOV Nova Gorica. Franc Pajntar-Močnik, predsednik te komisije, je v imenu občinskega od-

bora ZZB NOV Nova Gorica goste toplo pozdravil in jim zaželel dobrodošlico. Po večerji so gostom predvajali amaterski partizanski film »Episodi di vita partigiana« (epizode iz partizanskega življenja), ki prikazuje nastanek garibaldinskih enot in njihovo operativno sodelovanje v sestavi slovenskega IX. Korpusa, odnosno bratsko sodelovanje garibaldincev in slovenskih partizanov proti skupnemu sovražniku in humano ter plemenito poslanstvo partizanske sanitete na Primorskem. Po končanem projiciranju amaterskega filma, ki so ga gostje v diskusiji ocenili, kot lep in realen prikaz malega izseka iz naše slavne narodnoosvobodilne borbe, so s člani komisije razpravljali pozno v noč. Posebno je goste zanimal naš samoupravni socialistični sistem in politika neuvršenosti. Dotaknili so se tudi Ozimskega sporazuma in obsodili tiste mračne tržaške kroge, ki sporazum zavirajo. Naslednji dan so gosti položili venec pred spomenik 57 padlim borcem v Solkanu, kjer jim je Zdravko Bašin, predsednik ZB Solkan in bivši komisar bataljona v garibaldinski brigadi Fontanot v italijansčini lepo opisal začetek in razvoj našega narodnoosvobodilnega boja. Alberti Berto-Battaglia, bivši komandant 8. brigade Garibaldi in španski borec je v imenu izletnikov spregovoril nekaj besed, posvečenih padlim borcem. Poudaril pa je tudi, da pri njih se borba še nadaljuje in to dokler ne bodo doseženi tisti cilji, kot so si jih v osvobodilni borbi (resistenzi) zadali. Po končani kratki komemoraciji so se gosti odpeljali na Prevalo in občudovali lepo panoramo dveh Goric, kjer poteka najbolj odprta meja v Evropi. Popoldan so se vrnili preko bloka v Rožni bolni na italijansko stran in nadaljevali pot domov v Forli, v deželo Emilia Romagna.

Ivo Gabrijelčič



Poteka petintrideset let od splošne ljudske vstaje na Primorskem, ko se je primorsko ljudstvo kot en mož uprlo novemu okupatorju. Petintrideset let, ko se je z orožjem v rokah odločilo za novo Jugoslavijo.

Ze ko sem se odločil napisati nekaj vrstic o tako pomembnih dogodkih, sem se trdno zavedal, da bom s tem lahko izrazil le skromen odraz teh velikih dni še zlasti zato, ker bom zajel predvsem območje Vipavske doline in Goriške, kjer sem kot skromen člen te velike verige tudi sam sodeloval. Ko sem prebiral knjige svojega vojnega načelnika Stanka Petelina-Vojka in pisatelja Franceta Bevka, sem se tega še tem bolj zavedal.

Padec fašizma

Vest, da je kralj odstavil Mussolinija in sam prevzel vrhovno poveljstvo nad vojsko, je pozno zvečer, 25. julija 1943 objavil rimski radio. Kralj je vodstvo vlade zaupal maršalu Badogliu, ki je ostal zvest zaveznik Nemčije. Vojna se je z nezmanjšano srditostjo nadaljevala, čeprav se je že

vito naglico. Med ljudmi je vladala velika napetost, nestrpnost in pričakovanja kaj bo prinesel jutrišnji dan. Velika nestrpnost pa je zavladovala tudi med italijanskimi vojaki, ki so bili siti te umazane in krvave vojne, ki so sovražili fašizem in ki so komaj čakali, da se vrnejo domov.

Primorska je imela svojo vojsko

Partizanske skupine in čete so nastale že mnogo pred kapitulacijo Italije. Bile so na Krasu, Pivki, Brkinih, na Idrijskem, Tolminskem in Bovškem, Vipavskem in Goriškem. Prve partizanske skupine so delovale tudi že na tleh slovenske Benečije. Že jeseni 1942 je tik pred Gorico nad malo vasjo Ozeljan nastal prvi primorski bataljon, ki je nosil ime velikega pesnika, Simona Gregorčiča. Nastali sta prvi dve primorski brigadi: Gregorčičeva in Gradnikova. Zato ni res, da Primorska ni imela svoje vojske, da so jo osvobajali drugi in da je prekrizanih rok čakala na odrešitev. Res, da je bila ta vojska številčno mnogo šibkejša kot italijanska, saj je znano, da je



Razorožitev italijanske vojske, po kapitulaciji, 10. septembra 1943

gadi in naj se tako združena brigada takoj poda na Notranjsko in se priključi XIV. diviziji, ki je bila nekaj pred tem ustanovljena. Gradnikova se je podala na pot čez Trnovski gozd in se v Vodica pod obronki Javornika sešla z Gregorčičevo, ki je bila zaradi hudih bojev in izgub v slovenski Beneči-

kapitulacije Italije zbral skupino prostovoljcev in z njo v Vratih pri Čepovanu pričakoval motorizirano skupino. Ni mu bilo treba dolgo čakati. Še preden je dobera razpredil svoje borce je zaslišal ropot motorjev in izza ovinka so se prikazali sovražnikovi tovornjaki, naloženi s planinci. Na kamionih je glasno odmevala pesem, dokler ni Tarzan sprožil brzostrelke in za njim njegovi borci. Pesem je utihnila. Borci so jurišali in sovražna skupina se je vdala. Partizani so jih razorožili in jih po kratki »politični uri« spustili na svobodo. Vrnili so jim vse osebne predmete. Alpinci niso mogli verjeti, da so resnično svobodni. Šele ko so bili že daleč od partizanskih položajev so spoznali, da je vsa njihova propaganda, da partizani jetnike pokončujejo, zlagana. Na poti proti mestu so šele zvedeli, da je njihova vojska kapitulirala. Tudi za njih je bila to velike radost. Bil je dan njihovega lastnega poloma, bil je dan poslednjega boja, iz katerega so odšli živi domov.

Ker je bataljon pričakoval, da se bo italijanska garnizija maščevala je drugi dan že zgodaj zjutraj buden in pripravljen bil v zasedi. Dopoldne je vladalo zatišje, to pa je za vojaka najbolj moreče. Sredi zatišja je izvidnica sporočila, da se po dolini premika močna sovražna kolona. Može v koloni so mahali z belimi robčki in vpili, da je vojne konec. Tako so partizani zvedeli da je prejšnji večer Italija podpisala kapitulacijo.

Nekateri borci skoraj niso mogli verjeti, da je prišel resnični konec. Šele ko so bili v karabinjerski postaji v Čepovanu in ko so zvečer pozno legli v mehke žimnice so spoznali, da je vse to res. Drugi dan so začeli razoroževati italijansko vojsko, ki se je umikala proti Mostu na Soči.

Borci 1. bataljona so hoteli v Vipavsko dolino, da bi tam presekali umikajočo vojsko, ki se je kot plaz in brez pravega vodstva,

toda še vedno oborožena, valila proti Gorici.

Kapitulacija Italije – boj se nadaljuje

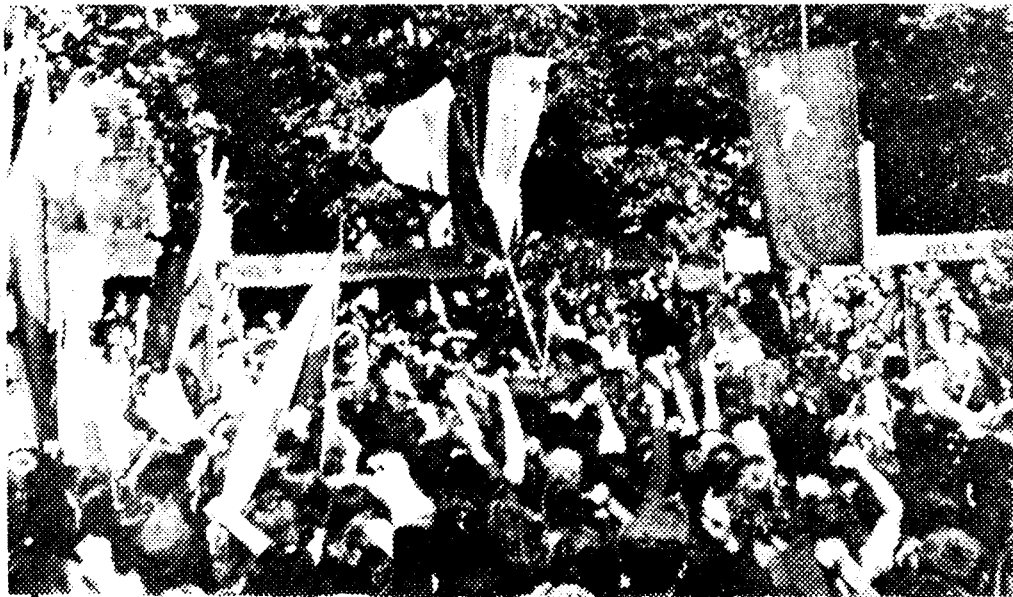
Vest o kapitulaciji se je širila od vasi do vasi, od ust do ust. Kako je tedaj bilo, kaj so ljudje čutili in kako so svoja čustva izražali, je težko napisati. To je treba doživeti. Vsi trgi, vasi in mesta so bili preplavljeni z ljudmi, ki so zapustili delo in vsakodnevne skrbi. To so bili ljudje, ki so dolgo ječali pod fašističnim škornjem, ki so bili oropani sleherne nacionalne pa tudi socialne pravice, ki niso smeli govoriti svojega materinega jezika. Z dna skrinj so potegnili skrite zastave, žene in dekleta so vanje tkale rdeče zvezde. Iz skrivališč so izkopali stare puške in se množično prijavljali za v partizanske vrste. S pesmijo in zastavami so dajali duška prvemu občutku prostosti. Mnogi so verjeli, da je resnično prišel konec vojne. Žal to ni bilo res. Kot je lepo zapisal pisatelj France Bevk, je bila tedaj na tleh le polovica dvoglave zveri, druga polovica, bolj nevarna in kruta od prve je bila še bila in grizla okoli sebe. Treba jo je bilo pokončati.

Dopisnik Primorskega poročevalca je dne 15. septembra poročal: »Krasen sprejem je priredila naša sončna slovenska Gorica. Sprejela jih je z morjem slovenskim trobojnic. Po goriških ulicah je zopet ponosno odmevala slovenska pesem, nad množico so veselo plapolali transparenti z našimi bojnimi gesli. Ze v popoldanskih urah so imele naše komande prve razgovore z zastopniki italijanske oblasti. Nekdanji premagovalci »Ribellov« in mučitelji našega ljudstva so, skromni ponižni, manjši od mako-vega zrna, sprejemali predloge in nasvete partizanov za skupno borbo proti nemškemu okupatorju. Italijani so pristali na svobodno gibanje naše vojske. V popoldanskih urah so (po raznih pri-

N POI UN PR ZM

Poteka petintrideset let od splošne ljudske vstaje na primorsko ljudstvo novemu okupatorju ko se je z orožjem

Že ko sem se odločil napisati nekaj vrstic o tako pomembnih dogodkih, sem se trdno zavedal, da bom s tem lahko izrazil le skromen odraz teh velikih dni še zlasti zato, ker bom zajel predvsem območje Goriške, kjer sem kot skromen član te velike verige tudi sam sodeloval. Ko sem prebiral knjige svojega vojnega načelnika Stanka Petelina-Vojka in pisatelja Franceta Bevka, sem se tega še tem bolj zavedal.



Ajdovščina, 19. septembra 1943.

od poraza v Afriki, na ruskih bojiščih in od izkrcanja zavezniških sil na Siciliji nagnila v korist zavezniških in osvobodilnih sil.

Čeprav je tedaj na Primorskem zelo malo radijskih sprejemnikov je vest o padcu Mussolinija hitro prodrila v sleherno mesto in vas. Prodrila je do slehernega rodoljuba. Starejši očanci so označevali skorajšnji konec. Živo mi je v spominu, kako so tam na klopcah pod lipami na ajdovskem trgu modrovali, kaj bo prinesel jutrišnji dan. Tisti, ki so doživeli polom avstrijske vojske so bili nejeverni Tomaži. Verjeli so sicer v konec italijanske vojske, niso pa verjeli v konec vojne. Preveč so poznali pruski škorenj in apetit Hitlerja po tem lepem delu slovenske zemlje.

Čas je tekel hitreje, dogodki so se nizali z bliskom

bilo na tem območju nekaj italijanskih divizij XXIV in XXIII. armadnega zbora in da so bili tu deli drugih vojaških enot, ki so imeli svoje postojanke po vseh središčih in na njihovih robovih. Toda partizanska vojska, ki je številčno ne moremo primerjati, je bila vojska, ki je zrasla z ljudstvom in ljudstvo je bilo z njo.

To vojsko polom fašizma ni našel nepripravljen. Borci in aktivisti so dobro vedeli, da je samo vprašanje časa, kdaj bo Italija dokončno položila orožje. Tega se je zavedal tudi glavni štab slovenske partizanske vojske, ki se je odločil za večjo koncentracijo partizanske vojske, ki bi bila kos številčno nadmočni italijanski vojski, ki bo hote ali ne hote morala položiti orožje. Zato je ukazal štabu primorske operativne cone, naj združi obe bri-

gi precej oslABLJENA. Združena brigada je pod imenom »Ivana Gradnika« nadaljevala pot in se pridružila diviziji. Ob tej reorganizaciji je nastal tudi Primorski odred, ki sta ga sestavljala dva bataljona in je ostal na Primorskem. Tako je tedaj ostalo na tem območju le nekaj več kot stopenetdeset borcev, če sem na štejemo članov sabotažnih skupin in kurirjev na karavlah. Bojno območje 1. bataljona je bil Trnovski gozd in Vipavska dolina, 2. bataljona pa Banjska planota in okolica Čepovana.

Čeprav je bilo vsak čas pričakovati kapitulacijo italijanske vojske, zato tudi premik Gradnikove brigade na Notranjsko in Dolenjsko, pa sovražne enote niso mirovale. Zato tudi ni mogel mirovati 2. bataljon, ki sta ga tedaj vodila komandant Tarzan in komisar Rudi.

Tarzan je na sam dan

morskih cestah že brzeli avtomobili s slovenskimi trobojnicami. Vozili so se partizani, osvoboditelji slovenskega naroda...

Ko so prišli prvi avtomobili skozi našo prelepo Vipavsko dolino, so domačini priredili nepozaben sprejem. Od vseh strani so ljudje navalili na avtomobile, jih zasuli s cvetjem, ki so ga na hitro roko nabrali. Samo v treh krajih se je zbralo okrog deset tisoč ljudi, ki so s solzami v očeh pričakovali partizane. Otroci, žene



Ladja se je potopila. Im

E RAZ, IK ED AGO

set let od splošne
primorskem, ko se je
kot en mož uprlo
a. Petintrideset let,
v rokah odločilo na
oslovijo.
čil napisati nekaj
embnih dogodkih,
dal, da bom s tem
tremen odraz teh
tako, ker bom zajel
Vipavske doline in
ot skromen člen te
sam sodeloval. Ko
e svojega vojnega
Petelina-Vojka in
Bevka, sem se tega
j zavedal.

in dekleta, delavci, kmet-
je in meščani, vsi so poza-
bili na delo in jelo in se
niso mogli ločiti od veli-
kih cest, po katerih so pri-
hajale vedno nove skupi-
ne partizanov.

Primorcem ni bilo tež-
ko dopovedati, da se je
treba bojevati tudi proti
Nemcem, ki so segli po
naši zemlji. Razočarani
nad staro Jugoslavijo so
se zavedali, da morajo z
drugimi Slovenci in jugo-
slovanskimi narodi vzeti
usodo v svoje roke in si
ustvariti novo domovino.



ator Mussolini se rešuje.



Skupina italijanskih vojakov, ki se je 10. septembra 1943 priključila NOV

Primorci niso imeli ničesar več izgubiti, ampak vse samo pridobiti. Prijeli so za orožje, ki ga je na umiku puščala za seboj italijanska vojska. Mnogi so iz ječ in taborišč odšli naravnost v partizane. Drugi so zapustili svoje tople domove in se pridružili borcem. Vsi so vedeli, da gre za goli lastni obstanek. Če bi zmagali fašisti bi nas izgnali in iztrebili s tega kosa zemlje. Torej je bil boj na življenje in smrt edini izhod.

Partizanske enote so rastle kot gobe po dežju. Prostovoljcev je bilo toliko, da jih je bilo težko razporediti, še težje pa jim določiti vodstvo. Stari partizani in kurirji so postajali komandirji, komandanti in komisarji. Na novo ustanovljeni Narodnoosvobodilni svet za Slovensko primorje je med prvimi pravnimi akti izdal proglas, ki je pozival vse poštene Slovence v boj proti nacistični Nemčiji in odredil mobilizacijo za orožje sposobnih moških od 18. do 45. leta. Ukaz o mobilizaciji je le nekaj ugotavljal, saj so fantje in moške in tudi dekleta že pred njim množično hiteli v enote, se v njih na hitro preoblekli in oborožili. Večina je tedaj prvič imela v rokah pravo orožje. Orožja in oblek je bilo več kot dovolj, saj so kolone italijanske vojske, ki so se dan in noč umikale z Dolenjske, Notranjske pa tudi Primorske, morale to predajati partizanskim enotam. Oboroženi in na novo oblečeni borci so že hiteli s kamioni in celo s prvim partizanskim vlakom iz Ajdovščine proti Gorici in Spodnji Vipavski dolini. Na Vogrsko, kjer je bil sedež vodstva, so prihajale številne enote, ki so se pozno zvečer do zob oborožene premikale naprej na Goriško fronto.

Vodstvo osvobodilnega gibanja je stopilo takoj v stik s štabom divizije »Torino« v Gorici. Član Pokrajinskega odbora OF, dr. Joža Vilfan in član Pokrajinskega komiteja KPS, Dušan Pirjevec-Ahac, sta preko kurirke poslala štabu pismo in mu predlagala pogajanja

zaradi skupnega boja proti Nemcem. Štab je ponudbo sprejel, vendar pod pogojem, da pridejo partizanski predstavniki oblečeni v civilu in brez orožja. Komandant divizije je za razgovore pooblastil poveljnika karabinerjev. Naša predstavnik sta se zgodaj zjutraj s kolesi odpeljala v Gorico. Razgovor je bil brez haska. Pokazal je, da italijansko poveljstvo ne namerava stopiti na stran osvobodilnega gibanja in se s skupnimi močmi upreti Nemcem. To so potrdili tudi razgovori, ki jih je imel na Vogrskem Pokrajinski komite z visokimi italijanskimi poveljniki. Tedaj, ko sta se dr. Vilfan in Ahac že vračala z neuspešnih razgovorov, se je proti Gorici valila velika množica demonstrantov, z zahtevo po izpustitvi vseh političnih jetnikov. Ustavila sta množico in kar na cesti priredila ljudsko zborovanje, ki se ga je ustrašil tudi sam goriški kvestor, Genghi, ki je zahteval od poveljnika vojske zaščito zaporov in drugih objektov.

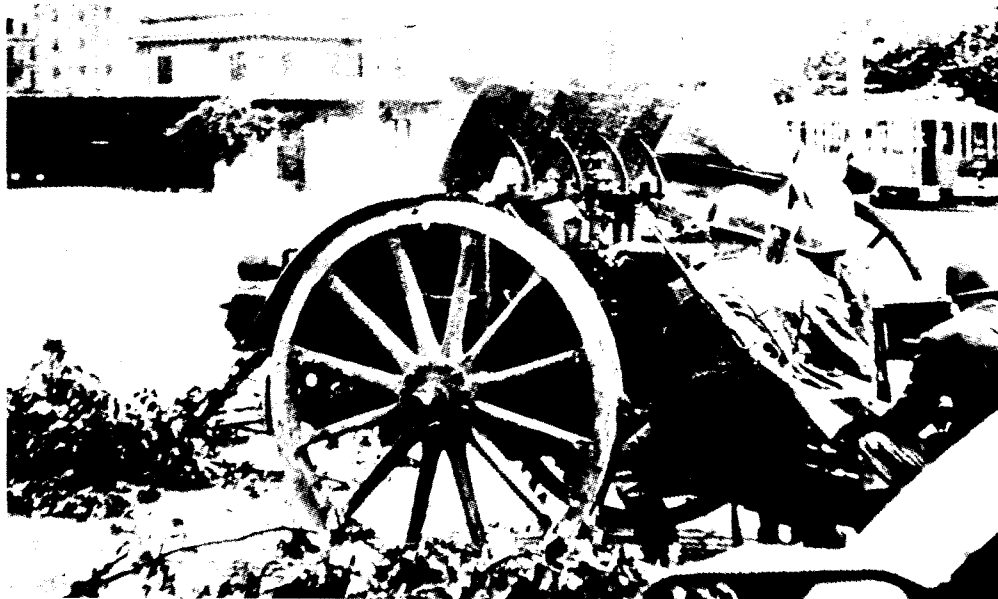
Goriška fronta je bila sklenjena. Partizani so med tem zasedli goriški grad in nekatere mestne ulice. Tudi letališče in južna postaja sta bila v rokah naših borcev. V teh bojih so pomembni delež imeli tudi italijanski delavci iz Tržiča, ki so za isto stvar skupno krvaveli. Na fronti, ki je potekala po črti Preval-Sv. Katarina-Kostanjevica-Sv. Mark-Vrtojba-Levi breg Vipave, je bilo tedaj zbranih deset bataljonov, ki so šteli pet tisoč borcev. Na tej bojni črti, ki je bila dolga skoraj dvajset kilometrov so sodelovale številne partizanske enote, ki so sproti nastajale. Skoraj vsaka vas je imela svojo četo ali pa celo bataljon. Tu je sodeloval tudi Primorski odred, ki se je zaradi velikega dotoka mnogih prostovoljcev reorganiziral v Severno-primorskega in Južnoprimorskega. Prvi je zasedel položaje severno od ceste Gorica-Ajdovščina, drugi je bil na nasprotni strani. Tedaj je nastal tudi Zahodnoprimorski odred, ki je

na Gorico pritiskal z Brd.

Na nasprotni strani so tedaj Gorico branili oddelki 71. nemške pehotne divizije, ki so jim na pomoč kmalu prihiteli novi oddelki preko Baške grape. Drugi deli 71. divizije so prišli v Gorico 11. in 12. septembra, zato niso mogli preprečiti razorožitve italijanske vojske, s

rdečo zvezdo na trupu krožilo nad frontno črto in vzpodbujalo fante na boj. Nemci so se pripravljali na preboj Goriške fronte. Pehoti je ob podpori topništva in tankov uspelo potisniti partizane nad Solkan in Sempeter. Zavzeli so mirenko letališče. Skupina, ki je prodrla do Šempetra, se je prebijala naprej. Bataljon, ki je držal položaje, se je uprl z vsem orožjem in Nemce pognal v beg na prvotne položaje. S seboj so Nemci morali odpeljati številne mrtve vojake. Črta fronte je valovila. Nemci so hoteli na vseh koncih presenečati. Udarjali so zdaj tu zdaj tam in zaradi boljše oborožitve in vojaškega znanja prebijali frontno črto. Naše enote na severnem delu so za vsako ceno hotele uničiti solkanski most, vendar jim zaradi sovražne premoči to ni uspelo. Do najhujših bojov je prišlo v osrednjem delu ob spomeniku iz I. svetovne vojne na Sv. Marku. Našim so tu prav prišli jarki iz prve svetovne vojne. Nemci, ki so večkrat jurišali na te položaje, so naši odbijali. Med Sv. Markom in Vrtojbo je položaj držal Stenkov bataljon in 2. ter

tako, da iz struge Vipave niso utegnili rešiti svojih padlih. Na tem delu fronte je padlega mitraljeza najprej zamenjal prvi pomočnik, ko je tudi ta padel, je na njegovo mesto stopil tretji. Na česti Gorica-Trst so partizani zaplenili dvajset motornih vozil. Sovražnik se je hotel za to maščevati, toda naši so tudi maščevalno skupino razbili in zaplenili vseh šest kamionov. 19. septembra so Nemci za vsako ceno hoteli prodreti v Renče. Napredovali so iz Volčje Drage in iz Bilj. Naši so porušili most v Bukovici, vendar to ni oviralo sovražnih tankov, da bi prodrli naprej. Približali so se mostu pri Renčah, ki je bil miniran, vendar ker je bil eksploziv vlažen, ni eksplodiral. Močan, strupen plin, ki je prihajal izpod mostu in hud partizanski odpor je Nemce potisnil nazaj. Naši in sovražnikovi položaji so se – stalno spreminjali, vendar sovražniku kljub tehnični premoči ni uspelo globlje prodreti v frontno črto in za njo. Naši so se čeprav skoraj brez vsakih vojaških izkušenj – hrabro upirali in napadali in povzročali Nemcem hude preglavice in tudi žrtve.



Italijanski topovi so onemeli.

katero so partizani zaplenili nad tisoč mitraljezov, trideset topov, petdeset minometov, dvesto kamionov, več oklopnih vozil, tankov in drugega orožja. Prvi ukaz za napad je na novo ustanovljeni štab Primorske operativne cone izdal 11. septembra in ponoči so naše enote krenile v napad na razne objekte, ki so jih branili Nemci. Med temi je bil tudi solkanski most, severna železniška postaja in šempetrska postaja. Drugi dan so Nemci hoteli z oklopnimi vozili izsiliti umik partizanov z glavne železniške postaje in zaradi hudega pritiska so naši tu popustili. V tem času so enote VOS, ki jih je vodil Zmago Zupančič in borci odreda pod vodstvom Martina Greifa-Rudija, udrle na mirenko letališče in uničile šestindeset letal, eno pa odpeljale na svobodno ozemlje. To je kmalu z

3. bataljon, ki so Nemce večkrat pognali v beg. 15. septembra zjutraj je nemško topništvo začelo močno obstreljevati partizanske položaje na Sv. Marku, vse tja do Bilj. Po močni kanonadi, ki je povzročila v naših vrstah precej žrtev, je nastopila pehota, ki so jo borci zavrnili. Štiri dni za tem pa je sovražnik ponovno začel s topovi obstreljevati položaje na Stari gori. Sledil je napad pehote in tankov. Naši so se srdito upirali. Ko so spoznali, da jih Nemci nameravajo obkoliti, so se spretno temu izvili z umikom čez Vipavo in tako sovražniku prekržili načrte.

Na južnem delu fronte, ki ga je branilo več čet in bataljonov, med njimi tudi italijanski delavci, je prišlo do hujših bojov 12. septembra, ko so se Nemci skušali prebiti iz Mirna na levi breg Vipave. Naši so Nemce pognali v beg

Sovražnik je vsak dan dobival nove vojaške okrepitve in tako okrepjen je začel z vseh strani organizirano pritiskati in 25. septembra je frontno črto tudi prebil. Partizani so se hudemu pritisku srdito upirali, toda nemška premoč jih je prisilila na umik. Naša vojska se umika v Trnovski gozd, kjer je nastala nova Goriška brigada. Za nami so ostajale sveže gomile. Ta čudoviti gričevnati svet je bil prepojen s partizansko krvjo. Konec je bilo velike fronte, katere namen ni bil predvsem zasedi Gorico, marveč ohraniti svobodno ozemlje in iz njega spraviti vojni plen in utrditi vojaške enote ter jih pripraviti na nadaljnji boj proti novemu okupatorju.

To ni bil poraz, to je bil umik pred dokončno zmago.

Zdravko Vidrih-Tio

BLEJSKA DOBRAVA

»28. avgust« – krajevni praznik!

V ranem jutru 28. avgusta leta 1941 je Dobravo prebudila močna detonacija, ko so prvoborci Stane Kersnik, Franc Konobelj, Janez Zvan in Jože Finžgar, minirali in porušili železno konstrukcijo droga električnega daljnove v Lipcah. Železarski obrati na Javorniku so ostali brez električnega toka, in za okupatorja prepotrebna proizvodnja neprobojnih jeklenih plošč se je ustavila za več kot 200 delovnih ur. Borci Cankarjeve čete iz Mežaklje, čete jeseniških železarjev so po uničenju mostov v Mostah in boju na Obranci nadaljevali svojo borbena pot in prižigali bakljo upora proti okupatorju z akcijami po Gorenjskih vaseh.

Pozivu KPJ so se odzvali tudi prebivalci Bl. Dobrave. Polni vere v moč ljudstva, zaupanja v KPJ so odhajali v partizansko vojsko, delovali v odborih OF, se organizirali v razne organizacije, kar vse je slabilo moč okupatorja in porajalo nove odnose in novo ljudsko oblast. Večina prebivalcev se je odločila za boj na življenje ali smrt s trdno vero, da si pribori boljše življenje in svobodo, za katero nas je oropal nacizem. Padale so žrtve, polnili so se Begunjski zapor in barake v zloglasnih hitlerjevskih taboriščih, toda tudi enainštirideset padlih žrtev nas je le spodbudilo k še odločnejšemu boju. Prelita kri je rojevala nove borbe in aktiviste, ki so v trpljenju in slavnih zmagah končno izbojevali svobodo. Ideje vseh padlih pa so čvrsto vtakne v našo sedanost in so nam vodilo na naši poti v socializem. Prav zato naš praznik ni spomin na to prvo večjo akcijo, ampak je hkrati posvečen vsej NOB in revoluciji. Pri tem ne pozablamo žrtev vseh jugoslovanskih narodov, in tudi ne žrtev in borcev naše pobratene krajevne skupnosti Ravne-Bate na robu Banjske planote. Tam se je bojevalo 42 naših krajanov v enotah 9. korpusa NOV in od teh jih je sedem ostalo za vedno na Primorskih tleh. Padli so za uresničitev naših želja in sklepa AVNOJ-a o priključitvi slovenskega primorja k Jugoslaviji. Kamor je stopil okupatorski škorenj, so posejani grobovi borcev za svobodo in povsod tam so spomeniki našega boja in revolucije. Dokazali smo, kako se je treba boriti, kako utrjevati bratstvo in enotnost in sedaj tudi, kako je treba snovati nove samoupravne odnose. Vse to in povojni napor ter prizadevanja v izgradnji gospodarstva in nove oblasti nam je obogatilo spoznanje za potrebo in nujnost utrjevanja koncepta ljudske obrambe in družbene samozasčite. Izkusnje iz NOB so bile in bodo stalno prisotne, kajti te osnove, ki jih bogatimo in dopolnjujemo, so pot za polno uveljavitev ustave, utrditev delegatskih samoupravnih odnosov in krepitev naše obrambne in gospodarske moči, kar vse podčrtujejo sklepi letošnjih kongresov ZK in naša politika nevezanosti v mednarodnih odnosih.

To so bile osnovne misli iz govora predsednika krajevnega odbora ZB NOV na slavnostni seji skupščine delegacij, sveta KS in vodstev DPO na Blejski Dobravi.

Predsednik sveta krajevnega skupnosti je ob tej priložnosti orisal trenutno stanje v KS. Obrazložil je program komunalnih del, srednjeročni načrt in poudaril uspehe pri volitvah, predstojee naloge pri formiranju sveta KS in delovanje delegatskega sistema. Obrazložil je tudi naloge družbeno-političnih organizacij in društev, ki že nekaj let uspešno delujejo in se v njihovo dejavnost vključuje tudi mlada generacija.

Letos so na Dobravi v počastitev krajevnega praznika, borci, svet KS, gasilci, pevski zbor in SZDL že 22. julija, za »Dan vstaje« izvedli ob veliki udeležbi svečanost v Radovni ob spominskem obeležju, kjer je junija 1944 padel naš krajan Janko Rekelj-Špik, sekretar OK SKOJ-a. Isti dan je bila na Poljanah širša proslava in tovariško srečanje. Ne smemo pa pozabiti praznovanja 70-letnice ustanovitve in dela gasilskega društva, kar je praznovala vsa krajevna skupnost. Tudi tam je bil poudarjen pomen krajevnega praznika in nalog ljudske obrambe, posebno enot civilne zaščite. Takrat je sodelovala tudi večja delegacija iz pobratene krajevne skupnosti – Ravne – Bate. S skupnim delom vseh organizacij v krajevni skupnosti se dosega dobri uspehi na vseh področjih dela.

Tudi padlim in umrlim borcem so se krajanje oddolžili s polaganjem vencev pri spomenikih in na ploščah.

JOŽE AMBROŽIČ

CELJE

Borci NOV na izletu v Kumrovcu

Krajevna organizacija ZB NOV in VI iz Trnovelj je sicer ena najmanjših organizacij v celjski občini, vendar spada med najbolj delovne. To se kaže v sodelovanju z drugimi političnimi organizacijami in svetom krajevnega skupnosti ter tudi v skrbi za svoje člane. Tako se je v začetku avgusta odpeljalo na enodnevni izlet petinštirideset članov ZB NOV in VI. Obiskali so Titov rojstni kraj Kumrovec ter druge znamenitosti, nazajgrede pa so se ustavili še v Bistrici ob Sotli, kjer so imeli piknik.

VIKTOR DOBRIŠEK

OTALEŽ

Nova podružnična šola v Otaležu

Vasi pod Bevkovim vrhom na Cerkljanskem, ki so med NOB veliko pretrpele, doživljajo zadnja leta pravi preporod.

Ko so po vojni za silo obnovili svoje domove, so v vse vasi napeljali elektriko in vodovode. V Otaležu, ki je središče vasi Jazne, Plužnje in Lazec, so med prvimi zgradili zadružni dom. Pred tremi leti so prenovili in asfaltirali cesto iz doline ter tako dobili avtobusno zvezo z Idrijo in Cerknem. Od takrat naprej se ne izseljujejo več. Nekateri, ki so bili že odšli v dolino, so se tudi vrnili. Obnavljajo nekatere domove, ki so že propadali, zgradili pa so tudi več novih stanovanjskih hiš.

Pred dvema letoma je potres tako poškodoval skoraj sto let staro šolo, da so jo morali porušiti, učilnice pa urediti v zadružnem domu. V nedeljo, 27. avgusta, so v Otaležu slovesno odprli novo podružnično šolo, ki je bila zgrajena v glavnem s solidarnostnimi sredstvi.

Na proslavi je govorila Majda Poljanšek, članica IS SR Slovenije in predsednica komiteja za vzgojo in izobraževanje. V svojem govoru je poudarila, da je to dogodek, ki bo zapisan v zgodovini, saj se je tudi pri gradnji te šole pokazala velika solidarnost. Šola v Otaležu pa ne bo zaprt hram učenosti, temveč dom kulture in izobraževanja; v šoli je namreč večnamenski prostor ter prostor za otroški vrtec.

Govoril je tudi Cveto Šulgaj, predsednik skupščine občine Idrija, ki je v svojem govoru omenil težak gospodarski položaj v idrijski občini, ki ga pomaga reševati vseslovenska skupnost. Tako je bilo tudi pri gradnji šole. Zahvalil se je vsem, ki so karkoli prispevali.



V kulturnem programu je sodelovala godba na pihala iz Idrije, instrumentalni ansambel JLA iz Vrhničke, mladina iz Otaleža in šolska mladina osnovne šole iz Spodnje Idrije, kamor se iz Otaleža vozijo učenci višjih razredov. Novo podružnično šolo sta gradila Marles iz Maribora in Zidgrad iz Idrije, stala je z opremo vred okrog 3.800.000, – din. Poimenovali so jo po brigadi Ivana Gradnika.

Ob tem dogodku smo pobrskali tudi po šolski kroniki, ki ne beleži le delovanja šole, temveč tudi pomembne dogodke v Otaležu in okoliških vaseh: Leta 1841 je prišel v Otalež poučevati čitanje, pisanje in računstvo duhovnik Lovrenc Kristan. Pouk je bil v slovenščini, obisk pa prostovoljen; vršil se je trikrat tedensko. Od leta 1870 je v Otaležu poučeval učitelj Miklavčič.

Leta 1881 so v Otaležu pričeli zidati novo šolsko splotje. Leta 1883 se je pričel pouk v novem šolskem poslopju, ki je bil obvezen in celodnevni. Šolo so obiskovali vsi šolobvezni otroci. Prva učiteljica, Gizela Jevšček, je nastopila službo leta 1919, ki je trikrat tedensko poučevala tudi v Lazcu. Leta 1925 so ustanovili šolo v Jaznah. Takrat se je pričel pouk v italijanščini. Leta 1934 so ustanovili šolo tudi na Travniku. Šole so Italijani ustanavljali v vseh manjših krajih, da je bilo poitalijančevanje bolj učinkovito. Na vseh šolah so bili nastavljeni izključno učitelji italijanskega rodu, slovenske pa so premestili v notranjost Italije.

Vse te šole so delovale do leta 1942, ko so se v teh krajih pojavili prvi partizani in ko je pričela delovati tudi organizacija OF. Prvi organizator v teh krajih je bil Jakob Štucin-Cvetko. Prvi fantje in moške iz teh vasi so stopili v partizanske vrste v februarju 1943. Prve sodelavce OF so odpeljali v zapore v marcu 1943.

Po odhodu italijanske vojske, 9. septembra 1943, so se v vasi naselili partizani, vendar so se morali v novembrski ofenzivi začasno umakniti. Med tem časom je bila v Otaležu tudi partizanska bolnica. V času NOB je bilo tod veliko bojev, požganih je bilo večina domačij. Na skupnem grobišču je na spomeniku vklesanih 76 imen padlih in drugih žrtev fašističnega terorja.

Že med NOB je začela v Otaležu delovati slovenska šola. Poslopje šole je bilo požgano, zato je bil pouk zopet v zasebni hiši. V prvem šolskem letu 1945–46 je obiskovalo šolo 25 dečkov in deklic.

JANEZ JERAM

GRIŽE

Nadaljujemo revolucionarno preteklost

Krajevna skupnost Griže leži na obronku Savinjske doline. Kraji, ki jih ta krajevna skupnost obsega, so znani že zaradi predvojne revolucionarne dejavnosti, ki je bila najmočnejša v rudniku Zabukovica. Delavsko prosvetno društvo je bilo ustanovljeno takoj po 1. svetovni vojni, leta 1936 je bila formirana ilegalna partijska organizacija, leta 1938 pa SKOJ. Zato ni naključje, da se je na tem področju takoj po okupaciji razvilo močno protifašistično gibanje. Že 24. julija 1941 je bila na tem področju ustanovljena 1. savinjska četa. Mesec dni pozneje je Savinjska četa skupaj z delom revirske čete napadla rudnik Zabukovica, pri čemer je padel prvi oboroženi policist. Ta datum si je krajevna skupnost izbrala za svoj praznik.

Sestega oktobra 1941 je bil iz savinjske, revirske in pohorske čete ustanovljen 1. štajerski bataljon, ki v noči 7. oktobra napadel Soštanj, brez žrtev izbojeval prvo frontalno bitko na Slovenskem – na Čreti, na Dobrovljah in se nato 26. in 27. oktobra 1941 zbral v Grižah. Ni naključje, da je ravno v tem kraju tedanji komandant bataljona zbral svoj bataljon. Prebivalstvo je s srcem podpiralo osvobodilni boj in tu so bili partizani popolnoma varni, pa čeprav so bile vsenaokoli policijske postaje. Partizani so pri zavednih domačinih preživeli dva dni in 29. oktobra je heroj Stane postrojil bataljon na mestu, kjer je bilo ob letošnjem krajevnem prazniku odkrito spominsko obeležje.

Že prej pa je bila svečana seja sveta krajevnega skupnosti, na kateri je bil dan pregled dela v krajevni skupnosti v preteklem obdobju. Za krajevno skupnost je značilno, da vedno, če je le mogoče, posamezne dogodke povezuje z gojenjem tradicij NOV. V zadnjem obdobju so bili pohodi ob spomenikih NOV, odkrito je bilo spominsko obeležje 1. savinjski četi in urejen spominski park ter spomenika Nadi Cilenšek, skojevki, po kateri se imenuje šola, in Ivanki Uranjek, prvi talki, po kateri se imenuje pionirski odred. Po svečani seji so odprli nekatere komunalne objekte, pri katerih sodelujejo krajanje pri izgradnji tudi do 50 odstotkov. Za te kraje je še vedno značilna velika solidarnost in velika požrtvovalnost. Nato so se gosti in krajanje zbrali pri obeležju 1. štajerskemu bataljonu. Tedanji udeleženec pohoda Ludvik Zupanc-Ivo je sprejel raport skupine lovcev, rezervnih starešin in planincev, ki so ponazorili zbiranje partizanov, nato pa je spregovoril o poteku NOV na tem območju.

Ceprav je odkritje zmotil močan naliv, se je prireditelj nadaljevala v domu Svobode v Migojnicah. Tam je govoril Albin Vipotnik-Strgar, udeleženec ustanovnega kongresa KPS na Čebinah in nekdanji rudar rudnika Zabukovica. Orisal je predvojno revolucionarno gibanje, spregovoril o predvojnem razvoju, mladim pa naročil, da morajo braniti pridobitve NOV in povojnega razvoja.

Med gosti, ki so se udeležili slavlja, so bili udeleženci pohoda, med njimi narodni heroj Antonesko, narodni heroj Skala, predvojni komunisti iz tega področja, nosilci spomenice in prvoborci, predstavniki skupščine občine Zalec, družbenopolitičnih organizacij in množice krajanov.

FRANC JEŽOVNIK

ZAKRIŽ NAD CERKNEM

Priprave na proslavo v Zakrižu nad Cerknem

V Zakrižu nad Cerknem so se sestali člani pripravljalega odbora za organizacijo proslave, ki bo 30. septembra 1978 v tej znani partizanski vasi z odkritjem spominskega obeležja na hiši, kjer je bil 25. januarja 1944 ustanovljen zaščitni bataljon 9. korpusa NOV kot zaščitna enota največjega štaba v zahodni Sloveniji. Vaščani Zakriža pa bodo ob tej priložnosti praznovali tudi 20-letnico ustanovitve gasilskega društva z razvitjem društvenega prapora in prevzemom gasilskega avtomobila.

V Zakrižu, ki je tri kilometre oddaljen od Cerknega, so se med NOB zadrževali štabi raznih brigad in artilerija 9. korpusa, medtem ko so bile v kavernah nad vasjo partizanske delavnice.

Zaščitni bataljon je imel zelo pomembne naloge v zvezi z zaščito štaba 9. korpusa, ki je deloval na Cerkljanskem, Idrijskem in gorenjskem območju, tako da štab 9. korpusa s strani sovražnika ni nikoli doživel kakšnega presečenja.

Zaščitni bataljon, ki je ob koncu vojne štel več kot 300 moških, je velikokrat sodeloval v bojih z nemškimi enotami na Idrijskem in Cerkljanskem, v napadih na sovražne postojanke v Hotedršici in Črnem vrhu nad Idrijo, še zlasti veliko borcev bataljona pa je padlo v zadnji sovražnikovi ofenzivi na področju Vojskega in Mrzle rupe.

Na predlog zveze združenj borcev NOV občine Idrija je skupščina občine Idrija julija letos sprejela tudi odlok o podelitvi domicila zaščitnemu bataljonu 9. korpusa, ki ga bodo svečano podelili 1. oktobra 1978 ob prazniku občine Idrija.

SILVO KOVAČ

Nikoli po vojski še ni bilo novinarja k Žveglju – kakor se po domače pravi domačiji Mihe in Cilke Repinc na Zgornjem Vetrnem. Cesta res ni kaj prida, a pripelje nas brez težav v to malo vas med hribi, više nad Golnikom in skrito pod zavetje Kriške gore na Gorenjskem. Miho je težilo dokaj leta in leta neizgovorjenih besed pa se je tokrat »razvezal«. Vse od predvojnega življenja sem smo prekamrljali.

Bogatije v teh krajih menda ni bilo nikoli, trdih časov pa so bili važeni.

Minulo nedeljo je bil semenj, zato so bili pri hiši še vedno zlati flancati, ki so brez uvoda priromali na mizo. Zadrega ne čuti nihče. Kot bi se poznali že od prej. Miha sprašuje najprej po vremenu v dolini – menda se tako začne večina njegovih pogovorov.

Mihu in Ceciliji Repinc, Žvegljovima iz Zgornjega Vetrna na Gorenjskem, se je bilo rodilo sedem otrok. Eden je med vojsko umrl, ostali pa so že veliki, zvečine že poženjeni – sami fantje. Tudi Cilka je prišla k hiši iz visokogorske kmetije, z vasi Gozd, ki je na poti proti Kriški gori.

Da bi beseda stekla o vojnih dneh, zaradi česar smo pravzaprav prišli, je bilo treba začeti s predvojnimi leti, življenjem in delom v teh hribih.

»Skromno smo živeli. Takrat smo sejali še vse vrste žit, želi, mlatili... Če pa je zmanjkalo, je bila tu še zlata rezerva – gozd. Gozd je dal tisto, kar je velika družina potrebovala za najnujnejše. Seveda pa je vsak gospodar z gozdom in sečnjo sila skoparil. »Spominjam se, bila sem še čisto majhna,« pripoveduje mati Cilka, »ko sem nekoč odšla z očetom v gozd. Hodila sva in hodila, oče pa je venomer mrmral, ta ne, ta ne... Tako sva prehodila ves gozd, da je odbral nekaj tenkih smrečic za sečnjo.«

Na Zgornjem Vetrnem je dandanes le še 25 vaščanov, včasih pa jih je bilo več kot 60. Le Žveglji in pri Švabu žive še čisto od kmetovanja, iz ostalih hiš pa hodijo v dolino na delo. Vsenaokrog je sam breg, kmetije izumirajo. Sicer se med zakrnelim sadnim drevjem belita dve novi hiši, a sta že bolj mestni. O kmetovanju tam najbrž mladi ne bodo več hoteli niti slišati.

Žveglov Miha pripomi, da so nekakšni poproletarci.

Mati Cilka, včasih Tomčeva, je šla že s petnajstimi leti v dolino v službo. Delala je pri stroju v tekstilni tovarni v Trzinu in se še prav dobro spominja stavke, ko so delavke (in tudi ona z njimi) več dni ostale kar v tovarni.

Pot od doma bi bila predolga, zato je Cilka stanovala v Trzinu. Le ob koncu tedna se je vračala domov. Zdaj je že mnogo

Na obisku pri visokogorskem kmetu Mihi Repincu in njegovi ženi Cilki na Zgornjem Vetrnem nad Golnikom

V vetrovni vasi o vetrovnih časih

let od takrat in na Tomčevem v Gozdu gospodarji že tretji rod.

Miha in Cilka sta se vzela leta 1938. Trije otroci so se jima rodili še pred začetkom vojne, četrti pa je privekal na svet le deset dni, preden je Miha odšel v partizane.

»Tri mesece sem gospodaril čisto sam, ko so umrli mati in sem jedel sama jajca, kaj drugega pa že nisem znal pripraviti,« se nasmiha Miha.

»Se ko sem bila poročena in z otroci, sem hodila v 'fabriko' delat. Leta

odličen človek,« se ga spominja Miha. »Že pred vojno so mu pravili 'ajmohtarji', Rdeči Jože.«

Hiša in gospodarstvo pri Žveglju sta bila že na začetku vojske izčrpana. Hrane ni bilo dovolj za toliko ust, kolikor jih je na novo prišlo in prihajalo k hiši. Zato si je Miha zadel nahrbtnik na rame in odšel po živež še k drugim aktivistom. Potlej so si pomagali tudi s številnimi akcijami, ko so kakega našemu človeku navidežno »kar odnesli stvari«; ta je sicer vse prosto-

način izdana. Sele čez čas je s tovariši ugotovil, da streljajo po praznem bunkerju... Po tistih, menda treh, napadih, so precej tovarišev aretirali. V Zgornje Vetrno pa Nemci tisti 'bart' ni bilo. Vsa vas je bila zvečine naklonjena partizanom in gotovo je to dejstvo zelo pomembno, saj so skozi vso vojno poleg partizanov in aktivistov ter kurirjev vas pogosto obiskovali gestapo, belogardisti in tudi raztrganci.

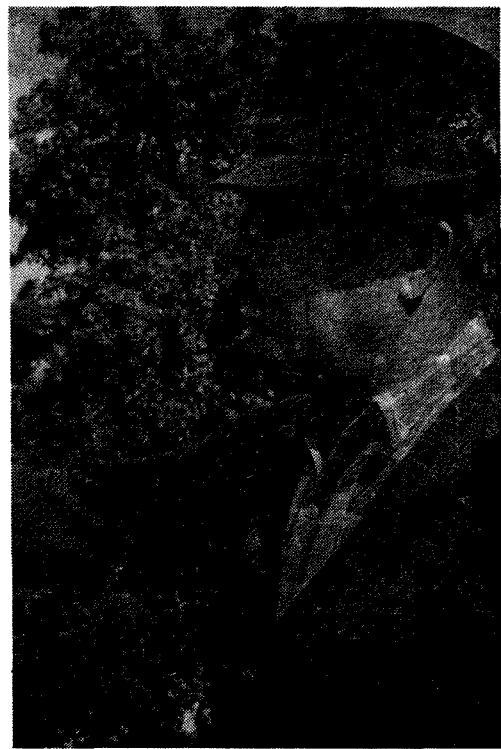
Leta 1941 so se na Čevdercah – nekateri pravijo

Hirsenfender s Pristave, Jagodič in še številni drugi. Za temi so se pa že oglašali pri hiši borci Tržiške čete in kasneje Kranjskega bataljona ter Gorenjskega odreda. »Dobro se spominjam borca, doma je bil menda nekje s Kriške gore nad Škofjo Loko. Stirje bratje so bili v partizanih in vsi so kasneje padli.« Miha se prav dobro spominja obrazov borcev in sem ter tja tudi od kod so bili doma, imena pa so z leti zbledela.

»Takole vam povem,«



Cilka in Miha Repinc pred vrati svoje visokogorske domačije



»Vesel bi bil, ko bi me kdaj povabili, kadar se srečajo koroški borci,« pravi Miha.

1941 pa so vse poročene odpustili.«

Vojna se bliža – Miha je »rdeč«

Že pred vojno je hodil na sestanke dol h gostilničarju Zotlerju. Tam so bili v rdeči pomoči, podpisovali so listino za Ruše in se seznanjali z literaturo revolucionarne vsebine. »Švabov« z vasi je bil že pred vojno v partiji in je kaj hitro pritegnil s svojimi idejami tudi Žvegljovega Miho. Zlasti pa se Miha spominja Jožeta Finka, delavca iz bajtarske družine, ki mu je odkrival marsikatera revolucionarna poglavja. Ta je že leta 1941 ostal kar pri Žvegljovih v Zgornjem Vetrnem v ilegali. Tja so se zatekli v začetku še drugi kot na primer Žane Štacin. Finkov Jože je v partizanih padel. »Bil je

voljno dal, okupatorjevim oblastem pa javil, da so ga okradli.

»Tako je bilo tudi pri Smuku v Retnjah, ko smo 'vzeli' moko. Pritovorili smo jo sem, k naši domačiji in Cilka je kar naprej pekla in pekla kruh za partizane.«

Prvi Nemci so obiskali Zgornje Vetrno že v juniju leta 1941. Miha se je bil ravno dobro vrnil iz staro-jugoslovanske vojske in imel doma – prepovedano – vso bojno opremo. Nekdo ga je bil izdal in Miha bi skoraj že na začetku padel okupatorjem v roke. Bistro se je izgovoril, da mu želi pač kdo s klevetami škodovati.

Julija se je pri njih zdravil nek ranjen partizan – Primorec Tone.

Miha je sodeloval pri prvih napadih postojank v Križah in na Golniku. Uspeha pa takrat ni bilo, ker je bila zadeva na nek

na Temnicah – formirali partizani v Tržiško četo. Bili so prva partizanska formacija v teh krajih.

Po letu 1941 se je okupatorjev pritisk na prebivalstvo še okrepil. Izdatno in dobro so izkoristili izdajalce in priliznjence. »Med žitom v kozolcu, v grmovju in gmajni smo skrivali hrano in orožje za partizane. Nekaj rev in slabičev je pod takratnim pritiskom tudi prestopilo k Nemcem. Za mnoge še vedeli nismo. Kar otroke so pošiljali v dolino s sporočili. Nekoč sem na cesti našel listek, na katerem je pisalo 'Pri Žveglju skriva jo...'. Kmalu smo 'pogrnjali' ovaduha. Tudi po tri preiskave na dan smo imeli,« se spominjata Miha in Cilka.

»Spominjam se še vseh imen borcev, ki smo jih že leta 1941 skrivali v hiši: Planina, Kravcar, Rotar,

razlaga Miha. »Tam okoli leta 1942 so se razni izdajalci še šopirili in delali zgago, tridesetega pa si niso več tako upali. Rasla je ta naša partizanska vojska. Vse več je bilo sodelavcev in sodelovanje z okupatorjem ni bilo več tako varno.«

Prišlo je torej leto 1943. Pri Žvegljovih so delali za partizane naprej, kljub številnim preiskavam. Ker pa je okupator imel Miho na piki, so ga vpo-klicali v nemško vojsko. Nič ni pomagalo; ko so ga z zvijačo zvabili v Kranj, je bilo že prepozno. Najprej so jih z nabora odpeljali v Nemčijo, nekam v bližino Frankfurta na Odri, potlej pa dalje na Dansko. Miha Repinc-Žveglov iz Zgornjega Vetrnega na Gorenjskem jo je iz nemške vojske pobrisal. Dne 29. oktobra istega leta je odrinil od doma med partizane. Naj-

prejše bil vodič in prstovoljec v številnih akcijah. Pravi, da ni nikoli zašel, četudi je tovariše vodil po trdi temi po gorskih stazah.

V partizanih je Miha napredoval od vodnika v kapetana prvega razreda, na kar je močno ponosen. Prvič v vsem pogovoru se je nekolikanj sramežljivo pohvalil: »Vojak pa nisem bil slab.«

Prav zaradi tega, ker je bil dober borec, so ga tovariši poslali v podoficirsko minersko šolo ter oficirsko »pešadijsko« na Primorsko.

Zgodbi in zgodbic o partizanskih bojih od gorenjskih hribov pa vse do Koroške ima Miha za poln jerbas.

Miha se je vrnil v domačo vas in k svojim šele 6. septembra 1945. leta, ker je moral dotlej opravljati v Dravogradu še nekatere vojaške naloge.

Pri Repinčevih so ostali kmetje. Prijazni in skromni so prav tako kot so bili takrat, ko so pod streho skrivali prve partizane.

Sele pred kratkim so kupili traktor in nekaj priključkov. Miha in Cilka sta bila le enkrat na morju, toliko da sta ga videla. »Pa kar zapišite na koncu, da bi bil prav vesel, ko bi me kdaj povabili, kadar se srečujejo koroški borci. Precej sem prehajkal po tistih hribih in prav prijetno bi mi bilo, ko bi se srečal s tovariši.«

Miha je še vedno vester možak, ne ravno mlad a tudi star ne. Kmetuje in bo kmetoval, dokler ga bodo noge nosile in enako velja tudi za njegovo ženo Cilko. Morda je le sem ter tja skozi pogovor zaznati kanček zagrejenosti, ali očitka. Mnogo sta prispevala k naši stvari in pravita, da jima je včasih hudo, ko se nekateri šopirijo in hvalijo s svojimi zaslugami – včasih pa celo z junaštvi padlih borcev!

Miha nima ne statusa borca pred 9. 9. 1943 ne kakršne koli finančne pomoči. Pred leti bi bil lahko dobil dobro posojilo za nov hlev, pa si ga ni upal vzeti, ker ni bil prepričan, da ga bo lahko odplačeval. Mati Cilka je še po vojni hodila nekaj let v službo v tržiško predilnico in ima priznan status ter dvojna leta, tako, da je pri hiši vsaj nekaj denarja vsakega prvega v mesecu...

Pridite kdaj v Zgornje Vetrno, Miha bi se zlasti razveselil nekdanih sorcev... pa že dolgo ni nikogar naokrog.

Bojana Žokalj-Jesih

Naš pohod: Tito-revolucija-mir

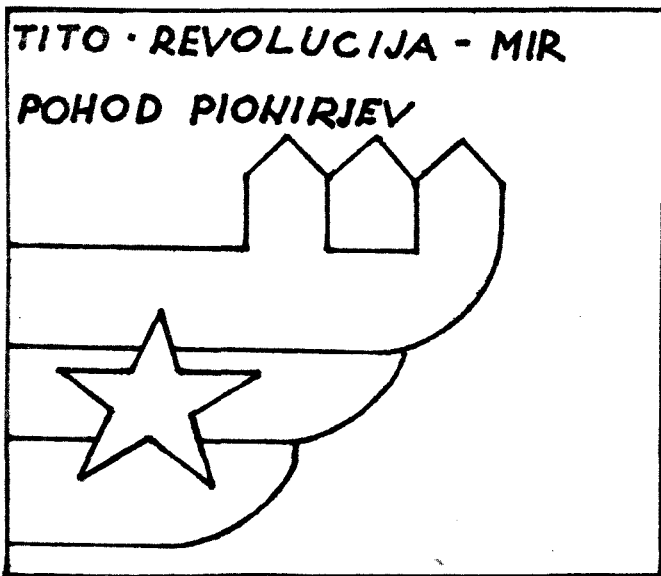
Mladi iz osnovne šole v Vuzenici smo se podali na pohod »Tito-revolucija-mir«. Na pohodu je nastala tudi posebna številka našega šolskega glasila »Mladost pod Pohorjem«. In to med mitingom na Primožu na Pohorju. Torej v izjemnih, lahko bi rekli partizanskih razmerah in jo kot tako sprejmite in ocenjujte.

Mladi smo zelo ponosni na Josipa Broza-Tita, našega predsednika.

Posebno rad je v družbi mladih, ki so simbol jutrišnjega dne. V znak hvaležnosti mu mladi za njegov rojstni dan, ki je tudi dan mladosti, pripravimo slovesnost in mu s tem izrazimo ljubezen in zaupanje.

Tudi med letom prirejamo pohode, zборе in srečanja. Včeraj smo se zbrali na takšnem pohodu. Sprejeli smo simbole pohoda z imenom »Tito-revolucija-mir« ter obljubili, da jih bomo skrbno varovali in varno prenesli mimo spominskih obeležij, tja do Antona, kjer jih bomo predali pionirjem in mladini iz Radelj. »Mislim, da je pohod, ki združuje srečanja z borci, aktivisti in predstavniki JLA ter drugimi najboljša oblika obujanja tradicij narodnoosvobodilnega boja,« je o pohodu dejal ravnatelj naše šole Lojze Gobec. »Zadovoljen sem, ker slabo vreme ni vplivalo na razpoloženje, kar dokazuje, da so naši pionirji pripravljeni znajti se v vsaki situaciji.«

MARIJA POTOČNIK, 6. razred



Kaj je povedal tovariš Andrič?

Tovariš Andrič je sekretar krajevnega združenja SZDL in danes mentor pohoda »Tito-revolucija-mir«.

»Komu je posvečen spomenik na Primožu?«

»Ta spomenik je posvečen borcem Zidanske brigade in letos praznujemo njeno petintridesetletnico. Živih je še dvanajst borcev, ki so se borili nekaj časa tod okoli, potem pa so odšli v Savinjsko dolino. Eden od teh borcev je tovariš Ferk iz Šentvida.«

»Hvala, tovariš Andrič!«

DANICA ŠONTL, 8. razred

S pesmijo do spomenika

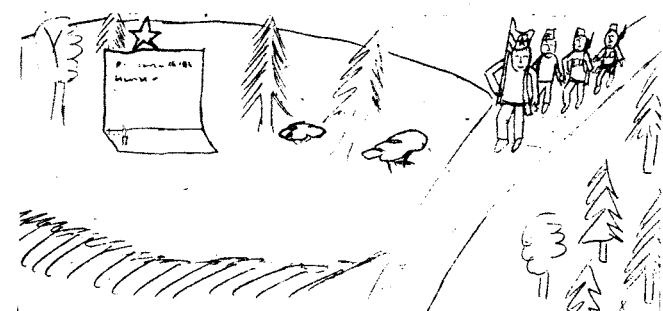
»Tito-revolucija-mir.« To je pohod mladih po poteh naših borcev. Mi pionirji zmoredno dokazati Titu, da smo mu zvesti. Iz kraja v kraj nosimo simbole ter jih zvesto čuvane izročamo vrstnikom.

Vuzeniški pionirji in mladinci smo prejeli te simbole včeraj.

Danes smo se zbrali pred šolo. Komandirji so nas postrojili v čete. In tako je pet čet odšlo do Prodnerja. Čeprav nas je nekoliko oviral dež, nismo odnehali. Naša četa je bila izvidnica in njena komandantka Sonja Proje. Dolgo in naporno pot smo zlahka prehajali. Ob tem smo obujali spomine na partizanske pohode. Spremljali so nas tudi vojaki, gasilci, planinci, dopisniki in fotoreporter.

Ob natančno določeni uri smo s pesmijo prikorakali k spomeniku.

DARJA POKORNY, 8. razred



Predstavljamo:

Mladost pod Pohorjem

glasilo Osnovne šole Vuzenica

Pogovor z borcem

Pogovarjali smo se tudi s slavnostnim govornikom Rudolfom Stalekarjem.

»Ste govorili kot borec narodnoosvobodilne vojske?«

»Da, govoril sem kot nekdanji borec Koroškega bataljona pa Pohorskega bataljona, bataljona Miloša Zidanška.«

»Kako gledate na takšne pionirske manifestacije?«

»S ponosom! Takšnih manifestacij bi moralo biti čim več.«

POLONCA GOLOB, 8. razred

Naš gost – Milan Logar

Pogovarjali smo se tudi s tovarišem Miranom Logarjem, predstavnikom JLA. Doma je iz Domžal in vojaški rok služi v dravograjski vojašnici. Je vodnik po činu, po poklicu pa zdravnik.

»Kaj vas je pritegnilo k današnjemu pohodu?«

»Zanj sem se odločil zato, ker me je zanimalo življenje mladih na takšnem pohodu. Čeprav je dež pokvaril del razpoloženja, sem bil zelo presenečen in vesel tako številne udeležbe naših najmlajših in tudi pripravljenosti premagovati ovire.«

»Lahko poveste kaj o življenju v vojašnici?«

»Najlepše je tovarštvo, ki vlada med vojaki. Ni važno, kakšen jezik govoriš, vsi smo si tovariši.«

»Imate kakšno posebno željo za to priložnost?«

»Da bi se sodelovanje med prebivalstvom in JLA še poglobilo in da bi mlade nenehno seznanjali s pomembnostjo oboroženih sil v svobodni Jugoslaviji. In prav je, da mladina spozna, kje so hodili njihovi očetje.«

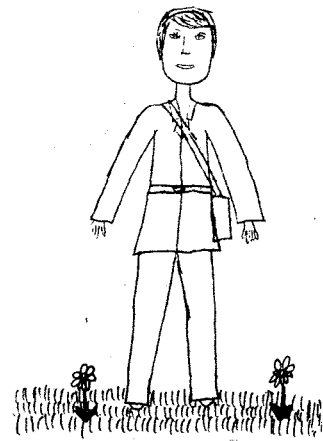
AMETKA GAČNIK, 8. razred

Naš komandant Franci

Vsaka četa je med narodnoosvobodilnim bojem imela svojega komandirja. Ko smo izvedli obrambni dan, je tudi naša četa dobila komandirja, Francija Glazerja. Naš komandir je odločen in pogumen fant. Na igrišču nas je postavil v vrsto in nam opisal, kakšen bo pohod na Primož. Med potjo je vestno opravljal svojo nalogo. Vzpodbujal nas je, ko smo se že utrudili in nas bodril. Njegova odločnost in resnost nam je bila vzgled.

Če bi še šli na kakšen pohod, bi želeli imeti spet takšnega komandirja.

SONJA in NATALIJA, 8. razred



Peli smo partizanske pesmi

Našo enoto je vodil komandir Franc. Spremljali so nas tudi vojaki. Pot nas je peljala po cesti, gozdu in tudi strmin ni manjkalo. Peli smo partizanske pesmi. Z Danico sva rekli, da se počutiva kot partizanki. In najin korak je bil takoj strumnejši. Bližali smo se cilju. Zastave so plapolale v vetru, v najinih srcih pa je igralo od veselja. Žal so se na nebu nakopičili temni oblaki. Začelo je deževati. In kar mrz je bilo. Ob tem sva se spet spomnili partizanov, kako so morali na pot v vsakem vremenu, in pogumno sva nadaljevali pot.

Zadovoljstvo na cilju je težko popisati in še posebno občutek, da smo simbole skrbno čuvali.

DANICA ŠONTL, 8. razred

Imamo pravo tiskarno

Imamo pravo tiskarno. V njej je živahno, saj je polna novinarjev in ilustratorjev. Pišemo o današnjem dnevu – o pohodu »Tito-revolucija-mir«. Prispevke pišemo na matrice in jih hitro razmnožujemo, kajti naša naloga je, natisniti glasilo kar tukaj.

ZDRAVKO MIKLOŠIČ, 4. razred

Pogovor s podporočnikom

Podporočnik Djoko Kjačević je rojen v Bjelem polju v Črni gori. Dela v dravograjski kasarni. Med pohodom »Tito-revolucija-mir« smo ga prosili za krajšo izjavo in naši prošnji je z veseljem ustregel.



»Vesel sem, da lahko sodelujem na pohodu, skupaj s Titovimi pionirji. Vesel sem tudi, ker sem obiskal enega izmed številnih spomenikov narodnoosvobodilnega boja, ki jih je v teh krajih veliko. Še bi se želel udeležiti takšnega pohoda. Res, zelo sem presenečen nad tem pohodom, katerega udeleženci so najmlajši državljani. Tako radostno in prisrčno so sprejeli nas, vojake. To je negovanje revolucionarnih tradicij narodnoosvobodilnega boja v najlepšem pomenu te besede. Ni se nam bati, tudi najmlajši bi s svojimi življenji, če bi bilo potrebno, branili svobodo, pribojeno s krvjo. Mladi generaciji želim vse najlepše.«

TANJA BUKVIČ, 8. razred

Prevzeli smo simbole pohoda

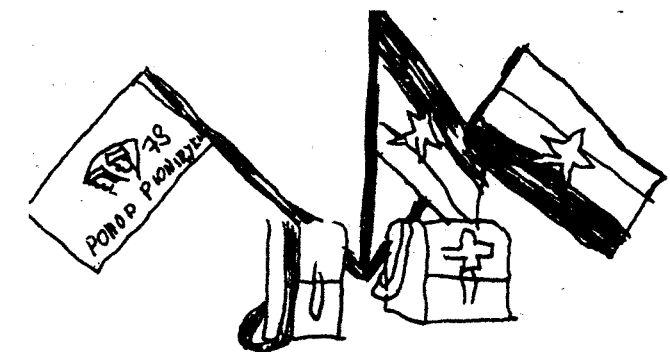
Letos smo se tudi vuzeniški pionirji udeležili že tradicionalnega pohoda »Tito-revolucija-mir«.

Dan pred pohodom na Primož smo se zbrali pred šolo in v skupini odšli proti Dravčam, kjer smo sprejeli simbole od dravograjskih pionirjev.

Po dolgi in utrudljivi poti smo prišli k jezeru. Naši komandanti so nas razporedili v dve četi. Čez nekaj minut smo že zagledali dravograjske pionirje. Pred predajo simbolov smo izvedli krajši kulturni program. Za tem so nam dravograjski pionirji predali simbole: zastave, kurirsko torbico in torbico prve pomoči – mi pa smo obljubili, da jih bomo varno prenesli do naslednje postaje.

Med petjem in igranjem na harmoniko smo odšli v šolo. Tam smo čez noč spravili simbole, ki jih bomo danes predali radeljskim pionirjem.

MARTA CAPL, 8. razred





NOČNI SKOK

NOČ NI NAMENJENA LE POČITKU?

Seveda ne! Železnica ne pozna oddiha. Blago, ki ste ji ga danes zaupali, prepelje ponoči na katerokoli postajo v Sloveniji – da je le vključena v NOČNI SKOK – in ga zjutraj izroči naslovniku. Vaše blago pa doseže čez noč tudi Beograd ali Sarajevo.

Železnica pogodbeno jamči za svojo obvezo
DANES PREVZETO – JUTRI IZROČENO!

Podrobnejše informacije lahko dobite na vseh
važnejših železniških postajah.



brest
cerknica

industrija pohištva Jugoslavija
telefon 061/791-200 telex 31-167

dnevna
soba

zala

izdelke si lahko ogledate in
kupite v:

salonu pohištva brest cerknica
v prodajalni brest, v Mariboru
kneza koclja 6

v vseh specializiranih trgovinah
s pohištvom

TOK

Tovarna organskih kislin Ilirska
Bistrica, Vojkov drevored 14

proizvaja:
citronske kisline
vinske kisline
mlečne kisline
metavinska kislina
galvanski preparati

KONFEKCIJA

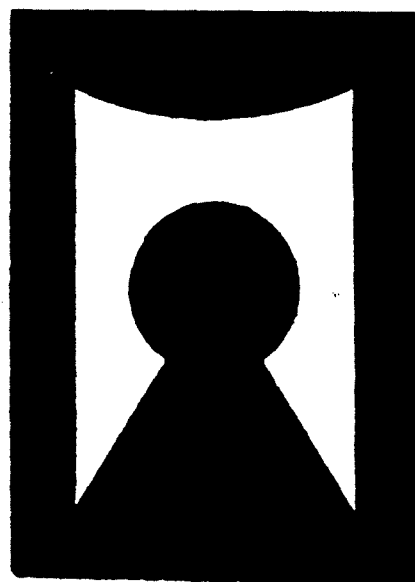
LOGATEC

Industrija lahke konfekcije
Logatec čestita vsem
delovnim ljudem in
nekdanjim borcem NOV za
občinski praznik

KONDITOR

slaščičarsko podjetje
LJUBLJANA, Koblarjeva 3.

Priporočamo obisk slaščičarn podjetja
KONDITOR po Ljubljani. Vsak dan
sveže pecivo in slaščice.



Lama

PODJETJE ZA PROIZVODNJO
IN PROMET KLJUČAVNIC TER
OKOVJA
DEKANI PRI KOPRU

izdeluje ključke, ključavnice, vratno in
pohištveno okovje.

Pripravljalni odbor za proslavo
na Mamolju in odbor Dol. odreda

Domicilni odbor komande
Goriškega vojnega področja

KO ZB Litija
desni breg

Informacije po telefonu
061-27-860

Republiški odbor
ZZB NOV Slovenije

Ciril Rozman

Društvo invalidov Ljubljana-Šiška, Celovška 105, Ljubljana, tel. 558-115.
Prijava sprejemamo do 14. septembra 1978

Avtorju in bralcem se
za napake opravičujemo.

Kdo bi kaj vedel o Sli-
ser Tomanu, kje in kdaj je
padel in kje je danes po-
kopan, naj sporoči odbo-
ru Koroških partizanov v
Pliberku ali tovarišu Ig-
nacu Zdovcu, Center 128,
62393 Črna na Koroškem.



Fotografija je nastala v Gornjem gradu v jeseni leta 1944 pred ofenzivo v Zgornjo Savinjsko dolino. Fotografiral je Ive Lipar ali pa Ciril Barvar. V naše uredništvo jo je poslal Janez Vozelj-Silvester, Senožče 1, Zagorje ob Savi, in prosi, da se mu javite.

K fotografiji z vprašanjem, objavljeni v 19. številki TV-15, nam je Danilo Solar z Inštituta za zgodovino delavskega gibanja poslal naslednje pojasnilo: »Poleg Ludvika Ogrižka je prvi z leve strani Vinko Solar, po domače Prekolov iz Kroke, druga z leve pa je Francka Staroverski, po domače Smukarjeva, prav tako iz Kroke. Kolikor mi je znano, nista bila ujeta na Pokljuki, ampak na Jelovici poleti 1942.«

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠANJEM FOTOGRAFIJA Z VPRAŠANJEM FOTO

Bil je res le 45 milimetrski, ampak – top je pa le bil!

In že je zaropotalo po topovskem oklepu, kot bi stresal fižol po pločevinasti strehi. Na muho ga je vzel plavi mitraljezec iz gozdarske hiše.

Ker ni bilo moč vzdržati ob njem na nogah, se je pod top, ki je stal v plitvi kotanji, vlegel komandant prvega brigadnega bataljona, izkušen poklicni vojak. Leže na hrbtu je pripravil elemente, in prva granata je usekala. Ta še malo visoko, druga že bolje, naprej pa vse v polno.

Top so partizani po nekaj strelah prestavili na drug položaj.

Četniški mitraljezec Vlado Žnidaršič, študent iz Celja, ki je imel svoje mitraljezko gnezdo v gozdarski hiši na balkonu prav na strani proti topu, je imel izvrsten pogled. Čeprav je na dobro vidno tarčo spustil nekaj rafalov, je top ustrelil. Prvih nekaj strelav je šlo spet mimo. Nato pa je granata zadela, prevrtila v debelem zidu luknje, razbila še notranjo steno, da so drobci kamenja v hipu ranili nekaj branilcev, razbili stegenico četniku Sandiju Prešernu, mitraljezcu Žnidaršiču pa prebili glavno žilo odvodnico na nogi, da je v nekaj trenutkih izkraval.

Zadetek v polno je razdejal tudi radijsko postajo v Tschinkljevi hiši, da se ni več javljal Kairo.

Vse to je štab sporočil z baterijo in s svetlobnimi znaki posadki v gozdarski hiši.

Prve žrtve niso preplašile komandantov, so pa nagnale strah v kosti in streznile moštvo, ki je dosedaj gledalo na vse skupaj kot na »kramljanje« med dvema sprtima sosedama. Začeli so znova vsak zase

srečal nek aktivist v civilu, neoborožen, in jih, iz navade, pozdravil »Smrt fašizmu!«

Sele ko so ga ustavili in ga obstopili je spoznal, da ni partizanska vojska. Sami so mu povedali, v hrvaščini, da niso partizani, ampak vojska kralja Petra, ki se bo zvezala z Angleži in osvobodila Jugoslavijo.

Ko so pa od terenca izvedeli, da so njihovi pobratimi v Grčaricah že obkoljeni od partizanskih brigad, so pričeli metati kar tjavendan bombe in kričali so: »Živel kralj Peter!«

Nato so se obrnili in se pozno popoldne spet prepeljali pri Greglju čez vodo in izginili v smeri proti Skradu.

Bili so najavljeni in težko pričakovani Ličko-kordunaški četniški korpus...

Glas o razpadu italijanske vojske pa še ni prodrlo do Grčaric.

Ker je bilo po izstreljenih granatah na bojišču večidel zatišje, štab brigade pa ni več vedel, kako naj pride obkoljenim plavogardistom do živega – vsak poizkus miniranja je propadel zaradi zapornega ognja, se je odločil, da z blokado nadaljuje, dokler ne bo nasprotniku strl živce ali ga pa izčrpal. Ali pa bo morda noč prinesla kakšno dobro misel za učinkovit sklep.

Pozorni brigadni borci na straži okoli plavogardiščne štabne hiše pa so morali vsake toliko posredovati z orožjem. Enkrat se je pričela kar sama na strehi odkrivati opeka, da so morali na tisto mesto spustiti rafal iz težkega mitraljeza, drugič so spet zaslišali razbijanje zidu, ko si je nekdo, verjetno hotel narediti luknjo, da bi »laže dihal«. In so spet morali posredovati s težkim mitraljezom. Brigadne zasede so zajele žensko, ki je nesla iz Grčaric naj-

bližji italijanski postojanki pismo s prošnjo za pomoč.

Prehod iz Jaklitscheve hiše, kjer je bil brigadni štab, in v sosednjo hišo, kjer je imela brigada tudi svoje položaje, pa je bil vsakokrat pustolovski podvig. Borce je veseliko, da so dražili mitraljezca pri »Tschinklju«, ki je prežal nanje. Počakali so, da je spustil skozi stropnico ves okvir, ko pa je vdeval novega – in za to potrebo so vedeli po sluhu, so skočili čez brisan prostor.

Slabo je pa računal komandant Vasja-Jože Klanjšek, ko se je vračal v štab. Čeprav mu je borka Olga zakričala, da še ni šaržerja konec, je Vasja skočil in – obležal. V mehki del boka in trebuh ga je zadela krogla, ki se je odbila od drevesa. Pod točo krogel se je Olga splazila do živega Vasje, si ga leže naložila na rame in ga plazeč se odvela v zatišje. Na srečo – brez novih ran za oba.

Komando brigade je sedaj prevzel njen načelnik štaba Mile Kilibarda.

Tako je prišla že druga noč. Ker je zapovedal divizijski štab brigadnemu, da mora do dneva pasti postojanka, so šerčerjevci zažgali cerkev. Pošastno je zagrmelo, ko so padli na tla zvonovi iz gorečega stolpa. Gorelo je po vasi še nekaj praznih hiš in hlevov, da bi videli bolje tarče za svoje napade, pa ni vse skupaj nič zaleglo. Na nekaj minercev, ki so skušali podminirati gozdarsko hišo, so spustili z njenih oken nanje nekaj bomb, in je bilo vsega podviga konec. Zraven pa spet nekaj žrtev med borci.

Kmalu pa ni bilo v gozdarski hiši nobene prave volje več za kakršnokoli še akcijo. Še tisti, ki so čez dan zahtevali predajo in so v mraku še premišljevali o proboju ponoči, so otopeli. Trdovratni nasprotnik zunaj zidov, tale borba že dva dni in dve noči, zanje brez smisla in cilja, razočaranje nad komandanti, lakota in žeja, in – kakšen bo konec? – Vse to je moštvo pretreslo. Predvsem pa – čemu vse to?

Ko je zasvetil 10. september, že tretji dan nadleže, so nenaspni branilci opazili, da je po naselju vse živahnije. Vse več je bilo premikajočih se tarč, ki so vanje spuščali rafale. Tako je imela brigada nekaj nepotrebnih žrtev ob veselju, ki ga je med napadalci sprostila vest, da je italijanska vojska razpadla. Novico so izvedeli ponoči.

Kmalu so se zaslišali iz hiš, blizu utrjenima, klici partizanov, češ Italija je razpadla! »Vaših gospodarjev ni več!« Kaj še čakate? Pojdite ven – pojdite domov!

V obkoljeni postojanki tega nihče ni vzel resno in so na vse pozive še bolj odgovarjali z rafali. Vmes se je oglasila tudi harmonika v rokah plavogardista – »Dekle, dekle, delaj pušelj, delaj pušelj za to rajžo žalostno...«

Potem pa je bilo dolgo časa vse tiho. Italijanska vojska je v resnici položila orožje. Ker je divizijski štab vedel za stisko šerčerjevcev pri Grčaricah, da ne morejo s pehotnim orožjem zavzeti utrjene postojanke, je brž pregledal prvi plen, ki ga je Tomiščeva brigada zasegla umikajoči se vojski. Pri Dolenji vasi so stale za cesto štiri havbice in dve od njih je divizijski štab takoj napotil z zajetim strežnim osebjem vred k Šerčerjevi brigadi.

Se nadaljuje

Ustanovitev Molniške čete

Prvi oboroženi spopad je imela Zaloska skupina že 16. julija. Na osnovi sporočila, da bo tega dne italijanska vojska blokirala in preiskala Kašelski hrib, je skupina sklenila, da se premesti prek tedanje nemško-italijanske »meje« v predel pod Vnajnarijo in ta premik izkoristi tudi za zbiranje orožja pri tamkajšnjih kmetih. »Mejo« vrh Kašelskega hriba je skupina nemoteno prešla. Ko pa se je okrog poldneva spustila v dolino pod vasjo Besnica in se je del borcev že vzpenjal v nasprotno pobočje Murjevke, se je na stezi ob potoku nenadoma pojavil nemški vojak in jih začel ustavljati. Na njegove klice sta Franc Mazovec-Risto in Albin Grajzer, ki sta bila v zaščitnici z nekaj streli Nemca podrla in ta je mrtev obležal. Bil je to Johan Toeffle, nemški obmejni stražar, ki je pripadal postojanki »Na Pečarju«. Ubitemu Nemcu so partizani zaplenili orožje in opremo. Nemci ga v svojih dokumentih omenjajo kot prvo žrtev, ki je padla v Sloveniji pod partizanskimi streli. Istega dne proti večeru so Nemci blokirali »mejo« vzdolž Kašelskega hriba in celotno področje med Savo, Jančami in Besnico do Pečarja. Tudi naslednji dan – 17. julija – so preiskali gozdove, vendar je skupina spretno manevrirala in nemške patrulje jo niso odkrile. Čez nekaj dni se je skupina vrnila prek »meje« na italijansko okupacijsko področje in se 27. julija v večini priključila Molniški četi, nekaj borcev pa se je vrnilo politično delovat na teren.

Zaradi akcij Zaloske skupine in Molniške čete sta ljubljanska kvestura in komanda nemške policije organizirali skupno akcijo proti partizanom. Dne 30. julija zjutraj so tri čete italijanske vojske, okrepljene s 200 fašisti in karabinerji – skupaj okoli 1000 moč – blokirale in pričele preiskovati gozdni teren med Zalogom, Sostrem, Podlipoglavom in Panško Reko v smeri italijansko-nemške »meje«.

Nemška policija je operirala na drugi strani »meje«, ter zaprla tudi dolino od Podgrada do Besnice. Ta akcija pa je udarila v prazno, ker ni zajela Molnika, kjer sta tedaj bili Molniška četa in Zaloska skupina. Tudi na dolenski, južni strani Molnika so Italijani 10. avgusta preiskovali prostor med Šmarjem in Skofljico do Lanišča, a višje v Molnik, kjer bi prišli v stik z Molniško četo, niso šli. Ta italijanski izpad je bil posledica napada na italijansko patruljo med Skofljico in Šmarjem, ki ga je izvedla terenska borbena skupina iz okolice Lavrice in Skofljice, in miniranja proge (7. avgusta) pri Lavrici, katerega je izvedla sabotažna skupina iz Štepanje vasi. Ker Italijani s svojimi akcijami niso imeli uspeha ne ob »meji« ne na južni, dolenski strani Molnika, so pričeli pripravljati širšo akcijo, v kateri je sodelovalo več kot 3500 vojakov. Gotovo je bila to največja vojaška formacija, ki je v letu 1941 na slovenskem ozemlju nastopila proti partizanom. Razumljivo je, da Italijani niso mogli prenesti tega, da so partizani v neposredni okolici Ljubljane napadali njihove vojaške enote in izvajali diverzije. Ta italijanska akcija je bila izvedena 17. avgusta s široko zunanjo blokado z več kolonami, ki so šle od 100 do 200 moč.

Molniška četa se je po napadu 26. julija številno okrepila z novimi borci. Za izhodišče nadaljnjih akcij je bil sprejet načrt prvotne Molniške čete, namreč premik v rajon Višnje gore, smer premika pa je bila določena v bližino vasi Polica.

Na ta pohod je dne 1. avgusta zvečer krenilo 58 oboroženih partizanov, vključno z Zalosko skupino. Toda premik ni uspel. Vzrok je bila slaba odločitev vodstva čete, da se pohod usmeri od Molnika prek Podlipoglavske ceste čez Razore, nato pod nemško »mejo« na Zagarskem vrhu prek ceste v Reki, kjer pa so ponoči patrulirali Italijani. Teren je zlasti od Razorskih hribov pa do vasi Javor zelo strm, grapast in v tej smeri brez vsakih poti in stez. Neprimerno lažja bi bila smer premika Molnik-Pugled mimo Lipoglava. Panc in Dol do zaželenega mesta. Zato je kolona ob svitu naslednjega dne obticala onstran Razorskega hriba v grapi takomenovanega Zagarskega potoka nad mlinom pri »Dolencu« v Reki.

S četo je bil kot delegat poveljstva v Ljubljani sedel že pokojni Marko Kumari. Temu so borci domačin obrazložili, da ne kaže nadaljevati pohoda v tej smeri, marveč naj se četa vrne na Molnik, z manjšo patrulo naj bi preverili drugo lažjo smer prek Pugleda, nato pa naj bi krenila četa. Toda odločitev je bila drugačna, namreč da četa zvečer v temi preide čez pot v že določeni smeri. Ker so Italijani tudi na tej cesti ponoči zelo napostili patrulje, na poti so bile od manjše italijanske postojanke. Pri Ipavcu do Seštrga hkrati kar tri stiri patrulje po kakih 8-12 moč, sta bili k cesti poslani dve civilnici, da ugotovita v kakšnih intervalih prihajajo patrulje.

Se nadaljuje

MILAN GUČEK

3

GRČARICE Šerčerjeva je zlomila vrat plavi gardi

misliti na to, kako bi se rešili nesreče, ki je že postajala stvarnost.

Ko pa je bilo že več njih takšnega mnenja, so stopili oni v gozdarski hiši skupaj in zahtevali od komandantov Vošnjara in Abrama, da se pogovorijo o morebitni predaji, ker jim partizani obljubljajo izpustitev, če odložijo orožje.

Vošnjar je kar spreminjal barve, ko so mu povedali to svojo odločitev. Potegnil je pistolo in z njo zagrozil vsakomur, ki bi še kaj takšnega pomislil. Ker se zlepa ni mogel pomiriti, sta mu dva »priateljско« odvzela pistolo, da ne bi prišlo do nesreče.

Da je šlo Vošnjaru, Sinkarju, Mavcu, Jakušu, Kienu, Tomaziču, Balantu, Marinčiču in mnogim drugim za glave, ni nihče od moštva vedel. Milan Kranjc, prosluli belogardist iz prvih dni, je že bil obno. Prav vanjo ga je zadelo v bunkerju pri »Tschinklju« iz partizanskega topa – tega »psa«, po njihovem.

Vendar, samo protitankovski top bo za Grčarice premalo. Premajhne so bile po njem v zidovih luknje in premalo se je zatreslo.

Tega dne, 9. septembra zgodaj zjutraj, pa se je dogajalo nekaj nenavadnega na Kolpi pred Ferdrengom pri mlinarju Greglju. Kakšnih dvesto, z brzostrelkami, mitraljezi in minometali oboroženih vojakov s šajkačami in s kraljevskimi jugoslovanskimi kokardami na njih je zahtevalo od brodnika, da jih prepelje s čolnom na levi breg Kolpe. Nato so spraševali za pot proti Kočevju in zakorčili v strm breg po stezi, ki pelje v Muho vas in Škrilje, od tam pa je že cesta naprej za Kočevsko Reko in Grčarice. Prišli so že do Rogatega hriba, ko jih je

Otroci sveta v Kopru

V Kopru je bila poleti mednarodna kolonija: otroci sveta. Pričakali smo jih kekega torka ob deveti uri. Prišli so iz več krajev Jugoslavije in iz drugih držav. Bili so Rusi, Finci, Romuni, Kubanci, Madžari ter iz mnogih držav Afrike. Več kot sto jih je prišlo, pa še vodiči in prevajalci.



Pozdravljeni v Jugoslaviji!



Otroci sveta v Kopru



Nato so se odpeljali ob slovenski obali na Bernardin



Prevajalke so sproti prevajale v tuje jezike

Tekst: SNEŽANA DASOVIČ, 2. razred; Foto: JASMINA PODLESEK Osnovna šola »Janko Premrl-Vojko«, Koper

Na desnem bregu Krke

Da bi o naših partizanskih bolnišnicah zvedeli kaj več, smo obiskali vaščane in si zapisali njihove pripovedi

Na desnem bregu Krke so zadaj za hribom skrite suhokranske vasi: Gradenc, Malo Lipje, Veliko Lipje, Lašče in nekoliko niže v dolini – Podgozd. Naselja so večinoma gručasta, hiše majhne in stisnjene, okrog njih so vrtovi, senožeti in gmajne, za njimi pa hoste s kraškimi globačami. Po italijanski okupaciji leta 1943 so tod nastale bolnišnice »privatnice«, kot so jih imenovali takrat. Tu so se zdravili le laže ranjeni. Partizane, ki so bili huje ranjeni, so iz teh bolnišnic prepeljali v roške bolnišnice.

Da bi o teh bolnišnicah zvedeli kaj več, smo obiskali vaščane in si zapisali njihove pripovedi:

Gradenc

V Gradencu, vasi s tridesetimi hišami, je bila od jeseni leta 1943 pa do decembra 1944 bolnišnica 15. in 18. divizije. Seveda za krajši ali daljši čas. (Te bolnišnice so se selile

iz vasi v vas zaradi varnosti.) Ranjencev je bilo tudi po sto ali še več. Glavni zdravnik je bil dr. Ludvik Žnidaršič, ki se je po kapitulaciji Italije vrnil z Raba. Glavna bolničarka je bila tovarišica Kosara, Črnogorka. Bolnišnico 18. divizije so napadli domobranci 8. novembra v zgodnjih jutranjih urah. V napadu je izgubilo življenje devet partizanov in bolničarka Kosara.

Po pripovedi Anice Golob: ANICA ČRNOGOJ

Malo Lipje

Malo Lipje, vasica z enaindvajsetimi hišami (danes je naseljenih le štirinajst), je prav tako sprejemala ranjence. Ranjenci so bili v naslednjih hišah: v Hrenovi, Šormanovi, Urbanovi, Jernejevi, Matevi. Zdravnik in terenski odbor so se zadrževali v Grbčevi hiši. V tej bolnišnici je umrlo okoli deset ranjencev.

Po pripovedi Franca

Skufca: PEPCA FABJAN.

Veliko Lipje

V Velikem Lipju, kjer je pred tridesetimi leti stalo dvaindvajset hiš, je danes naseljenih le še šestnajst. Tu so ranjeni partizani našli zavetje pri Muhčevih, Drlunčevih, Gričarjevih in Anškovih. V vsaki hiši je bilo osem do deset ranjencev. Za več ni bilo prostora, ker so v hiši stanovali tudi domači. Zdravniško nego so opravljale partizanske bolničarke. Žene v vasi pa so jim prale perilo in kurile peči, da so bili na toplem. Ranjence, ki so tam umrli, so pokopali v Muhčevi dolini, po osvoboditvi pa so njihove posmrtno ostanke prenesli v skupno grobnico na Cvilj.

Po pripovedi Jožeta Vidmarja: DANICA VIDMAR

Lašče

Tudi ta bolnišnica je bila bolnišnica 15. divizije. Ranjenci so bili v Murnovi in Fabjanovi hiši. Ker pa so Lašče ob cesti, so partizani zaradi varnosti bolnišnico kmalu opustili. Vaščani se še danes spominjajo partizanskih bolničark: Vide, Roze in Ančke. Vida in Ančka svobode nista dočakali. Leta 1945 so ju ubili domobranci.

Po pripovedi Olge Šenica: PAVLA VIDMAR

Podgozd

Nekaj časa je bila partizanska bolnišnica tudi na Podgozdu v Bukovčevi hiši. Zdravniki so stanovali pri Hrenovih. Koliko ranjencev je bilo, nam domačini niso vedeli povedati.

Po pripovedi Pavle Leganove: SLAVKA LEGAN

(Iz glasila »Z bregov Krke«, Žužemborg)

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

»Najbrže vas zdaj ni na uredništvu, pa nič ne de,« piše tovarišica Angela Podlessek iz Kopra.

Priložila je tudi podpisane izjave mladih novinarjev s pojasnilom, da bodo vsi honorarji za novinarski krožek. Sklenili so namreč, da se bo denar, odkoderkoli ga bodo dobili, stekal na skupno hranilno knjižico, ki jo že imajo. In po dogovoru ga bodo porabili za te ali one namene.

Dopustujem šele ta mesec, spoštovana tovarišica! In tako sem danes objavljen zapis »otroci sveta v Kopru« za objavo pripravila že pred odhodom. Nič novega tudi ne bom povedala, če vaše novinarje spet pohvalim. Človek včasih kar verjeti ne more, ko prebira misli, pod katerimi je zapisano: drugi razred osnovne šole Janka Premrla-Vojka, ali pa kateri drugi.

V slednje pa je vtkanega mnogo vašega truda, Angela Podleskova.

In tudi med poletnimi počitnicami nas najmlajši iz koprskе osnovne šole z imenom legendarnega primorskega junaka niso pozabili:

Sporočam, da smo za bralno značko imeli naslednje knjige: »Kara bela majica«, »Bavčica o Vanu«, »Bakarna šiš-Maj«. Lep pozdrav
Mojca Maljevič
KOPR

Kartico z datumom 7. julija 1978 je napisala Mojca Maljevič iz Kopra! In ko se vrnem, draga Mojca, sem prepričana, da me bo spet čakal tvoj pozdrav. Pa ne le tvoj, na Osnovni šoli »Janko Premrl-Vojko«, ki smo ji danes posvetili kar vse kramljanje, je tako. Nič drugače.

In da je res tako, govori tudi Tamarina kartica:

Draga tovarišica Milena
Prejmite prijazne pozdrave iz Kopra, pa tudi o počitnic sem se že vrnila.
Lep pozdrav
Tamarina

Lepo pozdravljeni!

Milena

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRA

Poročilo z obrambnega dne

Predsednik občinske organizacije vojaških starešin Stefan Kalamar je učence prve čete prvega bataljona vpraševal o tem, kako bi se znašli v naravi, če bi se izgubili. Pa tudi podučil jih je. Najbolj jim je bil všeč kompas z magnetno iglo, ki kaže venomer na sever.

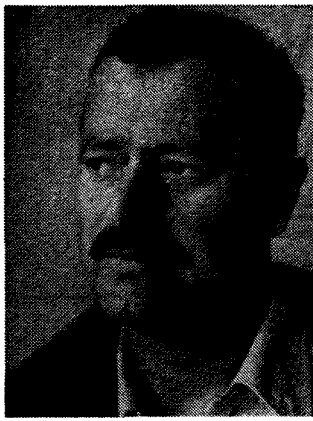
Učenci so bili zadovoljni, ker so spoznali način orientiranja v naravi.

SIMONA HASS, prvi razred
META DOLENC, četrty razred
Osnovna šola »Cvetko Golar«, Škofja Loka

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI PO

Lepo je biti eden iz množice ljudi

Stane Škrabar-Stas



S katere brigade je fant? Iz naše, revolucionarne in mlade. Včasih, ko možuje z nekdanjimi partizani, se počuti kot eden izmed njih. Bili so mladi, on otrok. Koliko zgodb, koliko življenj je mogoče spoznati, če nisi noj. Nekoč si je zaželel ustno harmoniko pa so mu dali pest suhih sliv. Nekoč se je, otrok, hotel postaviti z očetom pa mu je rekel nekdo, da je oče »bandit«. Oče je šel po boljši kruh, mu je rekla mati, ko je odšel med partizane. Bilo je julija v letu 1942. Tistega jutra je k Škrabarjevemu pritekla mlekarica rekoč, da so jim ubili moža in očeta. Škrabarjevemu je uspelo s pomočjo Osvobodilne fronte in lastne iznajdljivosti proglasiti očeta za mrtvega. Vso vojno so celo dobivali, kot žrtev »banditov«, pokojnino. Oče Braškar je pa partizani: v Tomšičevi brigadi, udeležil se je pohoda 14. divizije, delal je v partizanskih uredništvih v »vili pod smreko« v Črnomlju... po vojni pa je imel veliko težav, da je nekaterim birokratom dokazal, da je živ.

Spomini na zaprašeno otroštvo se držijo okupirane Ljubljane; tudi strica prometnika iz Rožnega dola v Beli krajini. Večkrat jo je mahnil droban in rahitičen fante, z najrazličnejšimi izgovori, mimo stražarjev na deželo. Ne da bi vedel, je prenašal zaupna sporočila. Spravljena so bila v peti njegovega obuvala. Fant pa je na tistih potih razmišljal o manj resnih stvareh. V srcu mu je vrela želja, da bi postal pomorščak, da bi ne bil droban in šibak.

V njihovo stanovanje na Erjavčevi 20 je prihajalo precej ljudi, saj je bilo tod zatočišče prenekaterih ilegalcev in partijskih funkcionarjev. In ko se je vojna končala, prenekateri otroci niso bili več otroci.

Stanetov oče je postal tiskovni ataše vojne misije v Berlinu. Veliko je potoval – tudi s sinom. In fant je želel postati novinar. Spoznal je, da ima rad ljudi, njihove pripovedi in usode, da ga navdušuje slavno obdobje našega narodnoosvobodilnega boja. »Vi, mladi...« je slišal včasih očitke, kot bi bil kriv, da ni držal za partizansko puško, da ni trpel na dol-

gih pohodih, da ga ni bilo strah pred juriši! V času, ko so se začeli prvi mladinski pohodi po poteh revolucije in se razmnožili že skoraj v vsako občino, je Stane predlagal na RK ZSMS: »Organizirati bi veljalo pohod po poteh naše državnosti – Ljubljana, Dolomiti, Kočevje, Jajce. Idejo je ponavljal do njene delne uresničitve leta 1971. Na pohodu po poteh delegatov Avnoja je bil dve leti komisar pa vodja Agitpropa in... in po štirih pohodih ga niso več povabili. Stane je kmalu za tem predlagal mestni konferenci ZSMS v Ljubljani, da bi organizirali pohod po poteh vojnopoličnega vodstva NOV in POS. Zamisel se je uresničila leta 1975. Po dveh pohodih ga organizatorji niso več povabili...

Če kaj, potem naj bi imela pojma ljubezni in zavednosti skupno hrbtenico – iskrenost. Brez te je vse skupaj zaigrana komedija. Razmišljam. Delo je delo, bi lahko rekel pa če delaš kot poštni ali bančni uslužbenec, če si vodič v muzeju ali novinar. Z več izobrazbe lahko bolje delaš, lahko tudi uspešneje simuliraš delo. Z voljo in iskrenim hoteljem prispevati največ, se da mnogo nadoknaditi. Zdi se, da mu to zadnje tudi uspeva. Trajnost naše revolucije ni fraza, rad poudari. »Bijemo jo vsak na svojem delovnem področju. Veseli smo zmag, neuspehi pa dražijo našo zavzetost. Seveda sem vesel vsake pohvale, vsakega pisma, ki pride največkrat s podeželja. Naj ti povem, da se s tem v zvezi večkrat spomnim Podgri-varjevega ata z Davče. Še danes je kljub devetim križem aktivni družbenopolitični delavec. Novinar si, mi je rekel, pa tudi dedec!

Pravijo, da si precej dobro zapomnim, kar mi nekdo pove. Tudi imena mi zlepa ne grejo v pozabo. Veš, človeka si zapomniš in vse kar je z njim povezano, kadar preмагаš uradnost. Tudi kozarec ali dva je včasih koristno spiti, se poveseliti v družbi, zaživeti vsaj za nekaj časa tako, kot živijo ljudje, ki bi jih rad predstavil javnosti. Predvsem pa ne smeš biti »kvarilec igre«. Res je tudi to, da se z mnogimi udeleženci NOB tikam. Nekateri novinarski kolegi imajo ob

tem svoje tolmačenje, meni se pa zdi tak način vzpostavljanja stikov med revolucionarji normalen, čeprav ga v svojem delu ne posplošujem. Tudi član Zveze komunistov sem. Sprejet sem bil leta 1971 na pohodu Avnoja. Pred tem sem prevečkrat menjal sredino v kateri sem živel, prevečkrat, da bi lahko nekje dokazal svojo pripravljenost prispevati kar največ za našo skupnost. Tudi sicer se nisem ubadal z mislijo, kako priti do rdeče legitimacije. Poznal sem jih, ki so iz nesprejemljivih nakan želeli postati komunisti in so za tem ostali le ime v kartoteki. Čakal sem, da me je sredina, v kateri sem želel z delom potrditi samega sebe, opazila. Mnogo sem se naučil od ljudi, predvsem od nekdanjih revolucionarjev, predvojnih in tistih iz NOB. Elitizem me ni nikoli navduševal in nikoli ne poskušam soditi, kadar gre za zagrenjenost ali nesrečo ljudi.

Novinarsko službo na ljubljanski radijski postaji opravljam že dvanajst let. V pisarni sem zelo malo; novinar mora biti vendar med ljudmi. Svet, gledan iz pisalne mize, je papirnat in resnica v takem svetu je brez mesa in krvi. Ostajam vsakdanji, človek s ceste ali z lokala, z rečne ali morske obale, včasih z zmečkano in zapacano obleko in včasih odet v »mašni gvant«. Vključen sem v delo moje KS, sem v tem in onem odboru in razjemim tega ali onega. Leta 1962 sem bil pri slovesnosti na Stolu pa sem zapisal v Gorenjski glas med drugim tudi to, da so tam simbolično položili temeljni kamen za novo Prešernovo kočo, ki da bo zgrajena do 25. obletnice bitke na Stolu. To je bila novinarska raca. Vodilni tovariši z jeniške občine so se pritožili pri uredniku. Urednik pa jim je odgovoril, da lahko v popravek napišemo le-to, da se to ne bo nikoli zgodilo. S tem se seveda niso strinjali. Začele so se delovne akcije in točno ob 25. letnici prve bitke na Stolu je bila nova Prešernova koča izročena svojemu namenu.

Kdor ga ne pozna bo vprašal: S katere brigade je ta fant? V odgovor je lahko zapisati – iz naše, revolucionarne in mlade!

Silvo Teršek

Junaki za naslovno stran

Samo en časnik je pisal o podvigu treh Zeničanov.

V »Metalurgu«, glasilu Rudarskega-metalurškega kombinata Zenica, je objavljena beležka o mladincih Živku Kneževiću in Milanu Mališanoviću ter njihovem nekoliko starejšem kolegu Ivi Topliču.

Ta trojka se je povzpela na vrh 130 metrov visokega dimnika, betonskega velikana ob novi kotlarni energetskega kompleksa. Zgoraj, med oblaki, so ostali polna dva dni.

V začetku so verjetno skupaj strahovali, potem so družno delali.

»Očistili so več kot pet ton praha iz železarne,« piše v »Metalurgu«. Ko so končali podvig, so svojo delovno zmagajo obeležili s tem, da so na vrh dimnika postavili parolo iz ene same besede – Tito.

In to še ni vsa zgodba za naslovnico. Malo pred tem ko so se povzpeli na tesno grlo dimnika, je neka zeniška delovna organizacija ponudila za odstranitev naloženega prahu – osemdeset starih milijonov dinarjev.

»Mnogo,« so rekli v kombinatu. »Sami bomo, to je delo za nas.«

Toliko o trojki Zeničanov.

Če časniki že ne gredo mimo beleženja o tem, kako je osvojen ta ali oni planinski vrh, zakaj ne bi svojega prostora oddvojili tudi za Milana, Živka in Ivana? Njihov podvig ni nič manj vreden.

Za naslovno stran je.

VJESNIK – 31. avgusta 1978

Vrnitev v gotovost

Bitolski primer je za vzor: z organizirano družbeno akcijo si povratniki z začasnega dela v tujini, z vlaganjem lastnih sredstev, ustvarjajo svojo prihodnost.

Tako je rekla: **Poskusila sem. Ne grem več po svetu za zaslužkom. Grenak je to kruh. Tu so boljši ljudje, življenje in delo.** In dala je stodvajset novih dinarjev za tovarno. Sedaj so oboji zadovoljniji. Imajo več od življenja.

Te besede so povedane s ponosom in z globoko vero v boljši jutrišnji dan. Rekla jih je Menka Skorovska, triindvajsetletno dekle, ki je nedolgo tega postala delavka v tovarni otroške konfekcije v Caparih pri Bitolju. A zabeležil jo je list »Delo«.

MLADOST – 25. avgusta 1978

Udarniško delo

Gradnja in asfaltiranje cest je zelo drago, zato pa si marsikje pomagajo tako, da vsa pripravljala dela opravi do udarniško. Na tak način bodo prišli do asfaltiranega odseka ceste tudi občani zaselka Brdo v krajevni skupnosti Šešče v žalski občini.

Stanko Veber: **»Tudi kmetje, čeprav je v tem času na polju veliko dela, ne stojimo ob strani. Jaz pomagam s traktorjem pri izravnavanju gramoza. Do sedaj sem delal s traktorjem več kot 20 ur.«**

Zdravko Cestnik: **»Kljub temu, da bomo sami veliko naredili, saj so pripravljala dela obsežna, ker je teren hribovit in je treba tu izravnavati, tam**

spet nasipati, bomo morali izbrati še okrog 150 tisoč dinarjev. **Vsako gospodinjstvo bo prispevalo tudi okoli deset tisoč dinarjev.**«

Ferdo Vasle: **»Sem tajnik režijskega odbora za gradnjo odseka ceste od Matk do zaselka Brdo, ki meri okrog 700 metrov. Natančno vodimo evidenco o opravljenih udarniških urah in doslej jih je prek tisoč. Delamo predvsem ob sobotah in nedeljah.**«

Alojz Skrubar: **»Stanujem ob cesti, ki jo bomo v kratkem asfaltirali in vsak, ki se je naužil toliko prahu kot mi, se udarniškega dela z veseljem udeležuje. Imam okoli 70 ur in še kakšnih 30 jih bom delal.**«

DNEVNIK – 29. avgusta 1978

Utrujeni naj se umaknejo

V rudarsko-energetskem kombinatu »Kosovo« so delavci na nekem zboru rekli: **»Utrujeni naj se umaknejo, proizvodnja se ne more razlikovati v letnih in zimskih dneh, plane moramo izvrševati ne glede na letno dobo!«**

To opozorilo, tako kaže, je prišlo v mnoge delovne kolektive. V teh dneh smo obiskali deset občin in veliko delovnih organizacij. Dobili smo vtis, da poletje ni zmanjšalo politične in družbene akcije, začete že v pripravah za kongresna srečanja komunistov.

Razumljivo je, da je gospodarstvo tukaj v središču vseh pogovorov. Kosovo dobiva veliko pomoč od širše skupnosti, oporo za skupni razvoj pa mora poiskati v svoji sredini, od tukajšnjih kadrov in delovnih ljudi. Od njihove organiziranosti in pripravljenosti je veliko odvisno. In ko potuješ po kosovskih ravninah, se pred očmi vrste tovarniški dimniki, plantaže vinogradov in sončnic, se vijejo asfaltne poti. Električna osvetlitev je prišla na Šaro in Prokletije.

POLITIKA – 28. avgusta 1978

Ni občine brez samoprispevka

Po zadnjih podatkih, ki jih navaja tudi Zavod SRS za statistiko, je bilo v naši republiki od leta 1960 do zdaj uvedenih precej več kot 1100 samoprispevkov. Samo lani so v občinah, krajevnih skupnostih ali delih krajevnih skupnosti izvedli referendum za 143 novih samoprispevkov, od tega znatno število na našem območju. V Sloveniji ta čas ni več občine, ki bi svoja napredka ne gradila z delom svojim občanov.

DOLENJSKI LIST – 24. avgusta 1978

